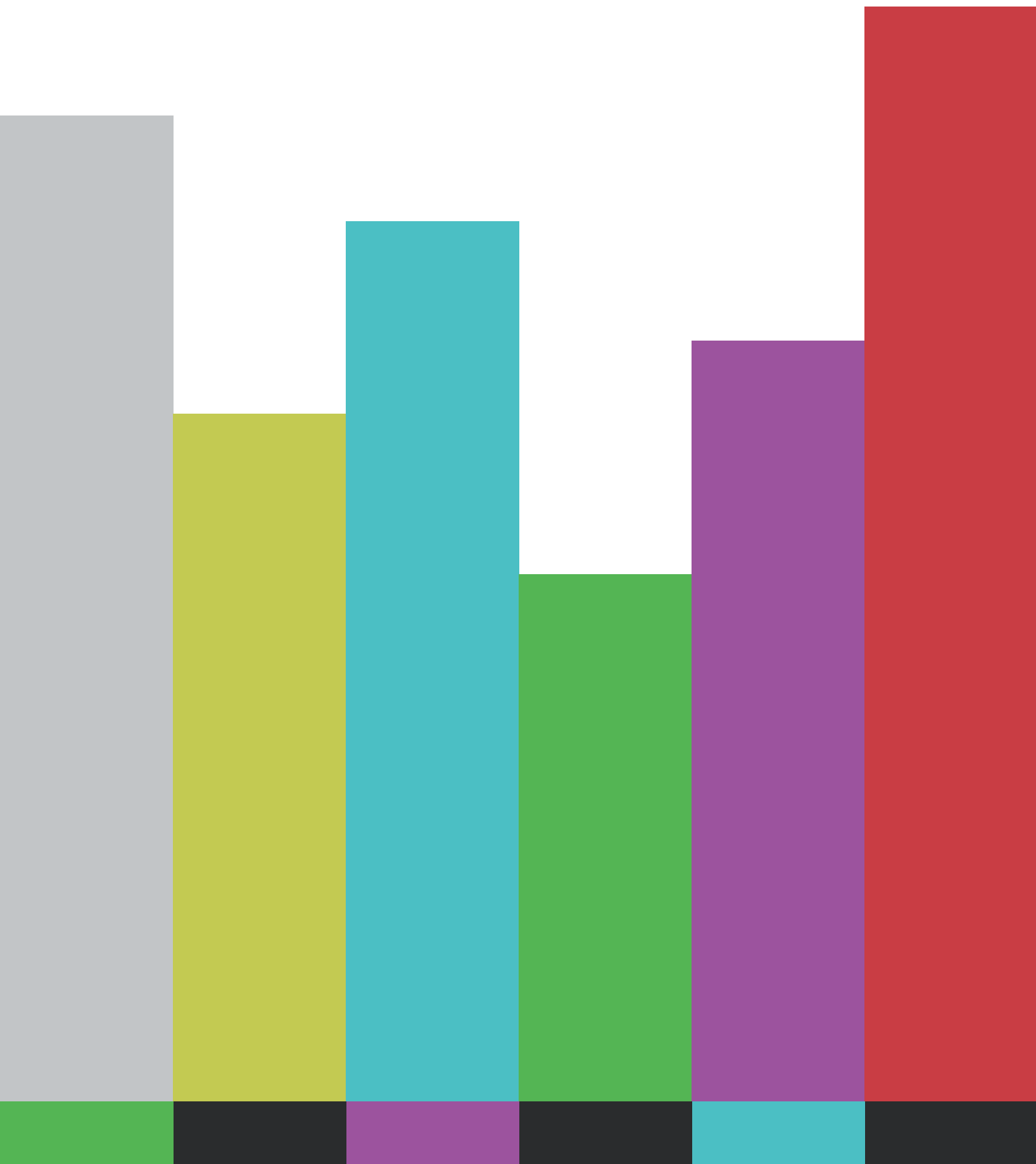

LIKESTILLINGSMONITOR AGDER 2011

SENTER FOR LIKESTILLING

Senter for likestilling har fått midler av Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet (BLD) til utvikling av en regional likestillingsmonitor. Denne monitoren skal, ved å vise status og måle endringer i praksis på ulike felter som har relevans for likestilling, være et redskap for kommunene på Agder i deres videre arbeid for likestilling. Likestillingsmonitor Agder 2011 er laget i samarbeid mellom Senter for likestilling og Agderforskning. Kapittel 3 og 4 er levert av Oxford Research.

INNHOOLD

1.0 Om likestillingsmonitoren.....	6	7.0 Likestilling og levekår på Agder mot 2020.....	52
2.0 Om aktivitets- og redegjørelsesplikten.....	6	7.1 Et kritisk likestillingsblikk på felles	
2.1 Aktivitetsplikt.....	7	regionplan for Agder	52
2.2 Rapporteringsplikt.....	7	7.2 Likestillings- og levekårsfokus fremover	53
3.0 Likestilling på Agder i 2010: Langt igjen til målet.....	8	Litteraturliste.....	54
3.1 Det går trått	10	Vedlegg	56
3.2 Barnehage: Det bygges - overalt.....	11	Vedlegg 1 - Prosentandel styre og pedagogiske	
3.3 Mannsvelde i kommunestyrene?.....	11	ledere med godkjent førskolelærerutdanning.....	56
3.4 Utdanning gir mindre utslag.....	12	Vedlegg 2 - Prosentandel ansatte menn til	
3.5 Færre kvinner i arbeidsstyrken	12	basisvirksomhet i barnehagene.....	57
3.6 Kvinnene i Agder tjener dårlig.....	13	Vedlegg 3 – Tabellgrunnlag for figurer	58
3.7 Sørlandet på deltidstoppen	13		
3.8 Far tar mindre permisjon.....	14		
3.9 Litt mindre skjev kjønnsbalanse i næringsstrukturen.....	14		
3.10 Ok kjønnsbalanse i offentlig sektor. . .	15		
3.11 ...og ikke så galt i privat sektor heller	15		
3.12 Få kvinnelige ledere.....	15		
3.13 Ungdommens valg.....	16		
3.14 Hvordan har vi det? Hvordan tar vi det?.....	16		
4.0 Agders beste barnehagekommune 2001-2010	17		
4.1 Vekst.....	17		
4.2 Kvalitet.....	17		
4.3 Mannlige ansatte.....	18		
4.4 Likestillingsarbeid i barnehager.....	18		
5.0 Likestilling på Agder etter tusenårskiftet	19		
5.1 Kvinneandel i befolkningen 2000-2009	20		
5.2 Arbeidsmarked og næringsstruktur 2002-2009.....	22		
5.3 Uførhet 2001-2008	24		
5.4 Andel kvinner i arbeidsstyrken 2000-2009.....	26		
5.5 Kvinners arbeidstid 2000-2009.....	27		
5.6 Kvinners inntekt 2000-2009.....	29		
5.7 Ungdoms utdanningsvalg 2000-2010	31		
5.8 Andel kvinner og menn med			
høyere utdanning 2000-2009.....	35		
5.9 Barnehagedekning 2001-2009.....	41		
5.10 Andel kvinner i kommunestyrene 1999-2007	46		
5.11 Holdninger til likestilling.....	47		
5.12 Oppsummering, likestilling på Agder 2000-2010	47		
6.0 Likestillingsarbeid på Agder.....	51		
6.1 Likestillingsinitiativer i privat sektor	51		
6.2 Likestillingsarbeid i offentlig sektor.....	51		

1.0 OM LIKESTILLINGSMONITOREN

Statistisk sentralbyrå har siden 1999 publisert sin likestillingsindeks for kommunene, og hvert år har det store flertallet av agderkommuner kommet dårlig og til dels svært dårlig ut. Indeksen har vært et viktig verktøy for å bevisstgjøre aktører i regionen på de særskilte likestillingsutfordringene Agder sliter med, og har bidratt til at flere kommuner på Agder etter hvert har startet opp likestillingsarbeid på ulike områder. Disse initiativene har etter hvert medført et behov for å kunne måle effekten av de ressursene kommunene legger ned i ulike former for likestillingsarbeid og -prosjekter. Til dette var indeksen slik den var frem til 2009 uegnet, fordi den kun målte kommuners grad av likestilling i forhold til andre kommuners grad av likestilling (relativ grad av likestilling). Å måle seg mot indeksen innebar dermed å skulle orientere seg mot et bevegelig mål. I tillegg inngikk kun et begrenset antall indikatorer i indeksen, samtidig som de fleste av dem målte likestilling mer indirekte og på områder der kommunene selv ikke hadde så stort handlingsrom.

Likestillingsindeksen ble revidert og utvidet i 2009 uten at dette påvirket bildet vesentlig for Agders del. Landsdelen ligger fremdeles langt etter andre på likestilling. Dette er på den ene siden en nødvendig påminnelse om at mye viktig likestillingsarbeid er ugjort i regionen. På den annen side vil mye godt likestillingsarbeid i offentlig og privat regi bli underkommunisert. Det skjer et kontinuerlig likestillingsarbeid andre steder i landet også, og særlig det mest sentrale østlands-området har et viktig fortrinn med sitt brede arbeidsmarked og høye utdanningsnivå. Gjennom statistisk analyse og kontakt med aktører i kommuner og næringsliv, vet vi at det tross alt skjer mye viktig på Agder på likestillingsfronten. Ett eksempel er barnehaugutbyggingen, der mange agderkommuner nær har doblet sin dekning i løpet av et snaut tiår. Slike positive utviklingstrekk er det viktig å få frem.

Dette er bare ett eksempel på nytten av å konstruere en indikatorsamling - en regional likestillingsmonitor - som i høyere grad gir lokale aktører muligheten til å oppnå en mer rettferdig konkurransesituasjon, samtidig som dette selvfølgelig ikke må bli noen sovepute. Den nye indeksen er et godt utgangspunkt for en slik monitor, siden den er konstruert på en måte som gjør at kommunene kan måle absolutt endring

i likestillingsgrad fra år til år. Den inkluderer også langt flere indikatorer enn tidligere, og måler likestilling mer direkte og mer presist. Dessverre er den nye indeksen mindre tilgjengelig og intuitivt forståelig for kommunene enn den gamle indeksen var. Også dette øker behovet for en egen regional likestillingsmonitor.

Dataene som brukes i denne monitoren er fra Statistisk sentralbyrå. Det meste av SSB-statistikken som brukes er publisert på nettsiden deres, noe er generert i statistikkbanken, mens noe er spesialbestilt. At fokus for monitoren skal være på det som har skjedd av positiv endring på ulike likestillingsområder i regionen har betydning for hvordan dataene presenteres. Her er det ikke de kommunene som ligger best an på ulike likestillingsområder som løftes frem, men de som har hatt størst positiv endring det siste tiåret.

I denne likestillingsmonitoren er fokus på kjønnslikestilling. For regionen ville det også vært nyttig med en oppsummering om status og utvikling på temaer som er relevante i forhold til andre diskrimineringsgrunnlag. Data fra SSB viser for eksempel at Kristiansand har relativt mange personer med innvandrerbakgrunn i befolkningen sin, og at integreringsnivået i byen er under snittet for landet (Ellingsen m. fl. 2009).

2.0 OM AKTIVITETS- OG REDEGJØRELSESPLIKTEN

Senter for likestilling har som formål å være en drivkraft for likestilling på Agder. I den forbindelse arbeider senteret aktivt for å gjøre aktører i regionen kjent med hva de plikter å foreta seg og rapportere på i forhold til likestilling. Diskrimineringsvernet i Norge er lovfestet i flere lover, hvor de mest sentrale lovene er:

- Likestillingsloven
- Diskrimineringsloven
- Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven
- Arbeidsmiljølovens kapittel 13 om likebehandling

I disse lovene finnes flere plikter til aktivitet og rapportering for arbeidsgivere, offentlige myndigheter og organisasjoner i arbeidslivet. Disse pliktene omtales som aktivitets- og rapporteringsplikten, og forkortes ofte ARP.

Arbeidsgivere, offentlige myndigheter og arbeidslivets organisasjoner er pålagt å jobbe aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering.

2.1 AKTIVITETSPLIKT

Arbeidsgivere, offentlige myndigheter og arbeidslivets organisasjoner er pålagt å jobbe aktivt, målrettet og planmessig for å fremme likestilling og hindre diskriminering. Aktivitetsplikten handler blant annet om rekruttering, forfremmelse, utvikling, lønns- og arbeidsforhold og beskyttelse mot trakassering. Gode likestillingstiltak må ha konkrete mål, være forankret i ledelsen, knyttes til praktiske rutiner, følges opp og evalueres. Diskriminering inkluderer både direkte og indirekte diskriminering. Indirekte diskriminering dreier seg om lik behandling av ulike tilfeller slik at en arbeidssøker eller -taker stiller dårligere enn andre på grunn av de vernede grunnlagene.

2.1.1 HVEM HAR ANSVAR?

ARBEIDSGIVERE

Arbeidsgivere har ansvar for å sikre alle medarbeidere like muligheter og rettigheter. Arbeidsgivere har også ansvar for å unngå diskriminering, og dette innebærer blant annet å:

- Ta hensyn til likestilling i alt personalarbeid.
- Overholde diskrimineringslovverket.
- Jobbe aktivt for og rapportere om likestilling i virksomheten gjennom aktivitets- og rapporteringsplikten i diskrimineringslovgivningen.
- Tilrettelegge for personer med nedsatt funksjonsevne i samsvar med diskriminerings- og tilgjengelighetsloven og arbeidsmiljølovens § 4-1 fjerde ledd.
- Sikre forsvarlige rutiner for behandling av opplevd diskriminering og trakassering på arbeidsplassen.

TILLITSVALGTE

Tillitsvalgte skal gi råd og hjelp til medlemmer som opplever usaklig forskjellsbehandling. I tillegg må fagforeninger jobbe aktivt for å fremme likestilling i drøftinger og forhandlinger. Dette innebærer at tillitsvalgte har ansvar for at avtaler de inngår på vegne av medlemmene ikke diskriminerer noen. Tillitsvalgte er også medansvarlige for å fremme likestilling og hindre diskriminering i ansettelsesprosesser der de er involvert. Arbeidslivsorganisasjonene plikter å jobbe aktivt for likestilling og mot diskriminering innenfor sine ansvars-områder, inkludert opplæring, saksbehandling, forhandlinger og avtaleverk.

VERNEOMBUD

Verneombudet skal ivareta arbeidstakernes interesser i saker som angår arbeidsmiljøet. Dette innbefatter også diskriminering. I arbeidsmiljøloven § 2-3 pålegges ansatte som får vite om diskriminering eller trakassering på arbeidsplassen å informere nærmeste leder eller verneombudet. Det er derfor viktig at håndtering av diskriminering og trakassering er en del av virksomhetens HMS-plan. Verneombudet må ha opplæring i og kjennskap til behandling av diskrimineringsaker.

KOLLEGER

Alle arbeidstakere har en lovpålagt plikt til å informere arbeidsgiver eller verneombud om trakassering eller diskriminering. Støtte fra kolleger er også viktig for å makte å ta opp mulige diskrimineringsaker med arbeidsgiver eller andre ansvarlige.

DEN DISKRIMINERTE

Den som føler seg diskriminert eller trakassert bør ta dette opp med ledelsen, verneombudet eller fagforeningen. I slike tilfeller har ledelsen, ifølge arbeidsmiljøloven § 2-5, ikke lov til å sette i gang gjengjeldelse. Det vil si at å melde fra om diskriminering eller trakassering ikke skal føre til negative konsekvenser.

2.2 RAPPORTERINGSPLIKT

I årsberetning eller årsbudsjett skal virksomheter rapportere om tiltak for å øke likestilling og hindre diskriminering i egen virksomhet og overfor egne brukere. Dette gjelder tiltak som er planlagt, iverksatt og eventuelt gjennomført. Videre må mål, tidsplan for gjennomføring og status angis. Omfanget skal tilpasses virksomhetens størrelse og annen rapportering i årsrapporten. Det vil kunne stilles større krav til offentlige virksomheters redegjørelse. Rapporteringen bør brukes til å planlegge videre arbeid.

Kommunene i Agder har ligget lavt på Statistisk sentralbyrås likestillingsindeks i alle de årene den har vært publisert. Revisjonen av indeksen i 2009 og den ferske indeksen for 2010 har ikke endret bildet.

2.2.1 HVA SKAL DIN VIRKSOMHET RAPPORTERE PÅ?

Private virksomheter med mindre enn 50 ansatte

- Skal rapportere om tilstand på likestilling mellom kjønnene blant ansatte.
- Skal rapportere om planlagte og gjennomførte tiltak.

Private virksomheter med mer enn 50 ansatte

- Skal rapportere om tilstand på likestilling mellom kjønnene blant ansatte.
- Skal rapportere om planlagte og gjennomførte tiltak i forhold til å øke likestilling med utgangspunkt i kjønn, etnisitet og nedsatt funksjonsevne.

Offentlige virksomheter

- Skal rapportere om tilstand på likestilling mellom kjønnene blant ansatte.
- Skal rapportere om planlagte og gjennomførte tiltak i forhold til å øke likestilling med utgangspunkt i kjønn, etnisitet og nedsatt funksjonsevne.

Arbeidslivets organisasjoner

- Skal rapportere om tilstand på likestilling mellom kjønnene blant ansatte.
- Skal rapportere om planlagte og gjennomførte tiltak i forhold til å øke likestilling med utgangspunkt i kjønn, etnisitet og nedsatt funksjonsevne.

Likestillings- og diskrimineringsombudet (LDO) håndhever rapporteringsplikten. Se <http://ldo.no/no/Dine-plikter/> for mer informasjon.

3.0 LIKESTILLING PÅ AGDER I 2010:

LANGT IGJEN TIL MÅLET

Kommunene i Agder har ligget lavt på Statistisk sentralbyrås likestillingsindeks i alle de årene den har vært publisert. Revisjonen av indeksen i 2009 og den ferske indeksen for 2010 har ikke endret bildet. I Regionplan for Agder heter det om situasjonen i 2020: "...andelen yrkesaktive kvinner har økt markert de siste 10 årene. Agder skiller seg ikke lenger negativt ut på levekårsindeksen og likestillingsindeksen". Skal dette målet nås, må store endringer skje fort.

Regionplanen setter seg altså et relativt mål for hvor man vil. Det er ikke tilstrekkelig at for eksempel barnehagedekningen blir på 95 prosent av alle 1-5-åringene, eller at minst 40 prosent av kommunestyrerepresentantene i alle kommuner skal være kvinner. Agder skal være på landsgjennomsnittet, og det snittet forskyver seg gjennomgående oppover ved at stadig flere kvinner jobber heltid, barnehagedekningen blir bedre og bedre osv.

Dette kan på den ene siden synes som et håpløst mål. Agder må bevege seg raskere enn resten av landet i retning av å bli mer likestilt. Som vi skal se virker det som om agder-kommunene på mange felter har mer enn nok med å holde tritt med resten av landet i utvikling. På den andre siden er det et riktig mål. Ikke bare fordi det vil gi mange kvinner – og også menn – en mer rettferdig posisjon, men også fordi likestilling er en konkurransefaktor. Skal Agder for eksempel tiltrekke seg de beste hodene, må man regne med at et godt hode lever sammen med et annet godt hode. Og skal begge to forflytte seg til Agder er det viktig at de begge får en meningsfull jobb å beskjeftige sine hoder med, og en infrastruktur (barnehager og gunstig næringsstruktur) og et normativt klima (aksept for at fedre tar permisjon når barna er små, og at en småbarnsmor også kan jobbe heltid) som gjør det mulig for begge å jobbe.

I 1999 publiserte Statistisk sentralbyrå sin likestillingsindeks for første gang. Vest-Agder fylke kom da dårligst ut, og den plassen beholdt fylket fram til 2008. Aust-Agder var i 1999 det tredje minst likestilte fylket, og vekslet siden på med Møre og Romsdal om andre- eller tredje-plassen bakfra. Den nye indeksen, som fikk navnet Indeks for kjønnslikestilling (se tekstboks), ble lansert i 2009 og befester stort sett det samme bildet, selv om man der ikke rangerer fylkene. Det samme gjør den ferske indeksen for 2010.

Den nye indeksen rangerer kommunene på en måte som tydeligere viser avstanden mellom dem, og noen ganger er jo den svært liten. Samtidig er ikke denne måten å skåre på alltid like lett å formidle på en forståelig måte. Vi har derfor valgt å dele både samleindeksen og delindeksene i fire deler eller såkalte kvartiler, et grep som også gjøres i annen publisering av resultatene.

DEN NYE INDEKSEN BESTÅR AV FØLGENDE INDIKATORER

Institusjonelle og strukturelle rammer for lokal likestilling

I. Offentlig tilrettelegging for potensiell likestilling

1. Andel barn 1-5 år i barnehage

II. Næringsstruktur og utdanningsmønster

2. Andel sysselsatte i en kjønns-balansert næring (en-siffernivå)
3. Forholdet mellom kvinner og menn i offentlig sektor
4. Forholdet mellom kvinner og menn i privat sektor
5. Andel elever i et kjønnsbalansert utdanningsprogram

Kvinnens og menns lokale tilpasninger

III. Fordeling av tidsbruk, arbeid/ omsorg

6. Forholdet mellom kvinnens og menns andel i arbeidsstyrken
7. Forholdet mellom andel kvinner og menn i deltidsarbeid
8. Andel fedre med fedrekvote eller mer (av foreldrepenge ved fødsel)

IV. Fordeling av individuelle ressurser/innflytelse

9. Forholdet mellom andel kvinner og menn med høyere utdanning
10. Andel kvinnelige ledere

V. Fordeling av politisk innflytelse

11. Andel kvinner i kommunestyret

VI. Fordeling av penger

12. Forholdet mellom kvinnens og menns gjennomsnittlige bruttoinntekt

Kilde <http://www.ssb.no/vis/samfunnsspeilet/utg/201001/01/art-2010-03-01-01.html>

MER OM INDEKSEN

En indeks er et samlemaal som forenkler data og gjør det lettere å sammenligne kommuner.

Den nye indeksen for kjønnslikestilling i kommunene innebærer en forbedring sammenlignet med den tidligere indeksen.

Ved å inkludere flere indikatorer dekker indeksen nå flere dimensjoner ved likestillingssituasjonen mellom kvinner og menn i kommunene. Metoden er også mer presis. Hver kommune får en skår som varierer fra 0,0 (maks ulikestilling) til 1,0 (maks likestilling) på hver indikator. Dette slås sammen til en samleskår, slik at man kan si noe om grad av likestilling i en kommune.

Kommunene deles i fire grupper, etter hvor likestilte de er, dvs. hvor stor eller liten forskjell det er mellom kvinner og menn i kommunen på en rekke levekårsområder det finnes statistikk om:

1. Høy grad av likestilling (i 2010 gjelder dette 106 kommuner med en skår som varierer fra en skår på 0,700 til 0,793)
2. Middels høy grad (i 2010 gjelder dette 108 kommuner med en skår som varierer fra 0,676 til 0,699)
3. Middels lav grad (i 2010 gjelder dette 106 kommuner med en skår som varierer fra 0,647 til 0,675)
4. Lav grad (i 2010 gjelder dette 111 kommuner med en skår som varierer fra 0,534 til 0,646)

For mer informasjon om indikatorene, datagrunnlag og metode, se Hirsch og Lillegård 2009.

3.1 DET GÅR TRÅTT

Vi begynner med å se på hvordan kommunene i Agder skårer totalt på likestillingsindeksen. Totalt er det 30 kommuner i de to Agder-fylkene, med 15 kommuner i hvert fylke. Av de drøyt 100 minst kjønnslikestilte kommunene (den lavest skårende firedelen) er 20 av dem i Agder, derav 13 i Vest-Agder (se figur 1). Samtidig havner fire av kommunene i Aust-Agder i den nest minst likestilte gruppen, mot en i Vest. Til sammen er 25 av Agders 30 kommuner under landsgjennomsnittet. Bare fire av dem tilhører den høyest skårende halvdel (de to mest likestilte firedelene). De fire kommunene som er i den nest mest likestilte gruppen er alle bykommuner i Aust-Agder: Grimstad, Arendal, Risør og Tvedestrand.

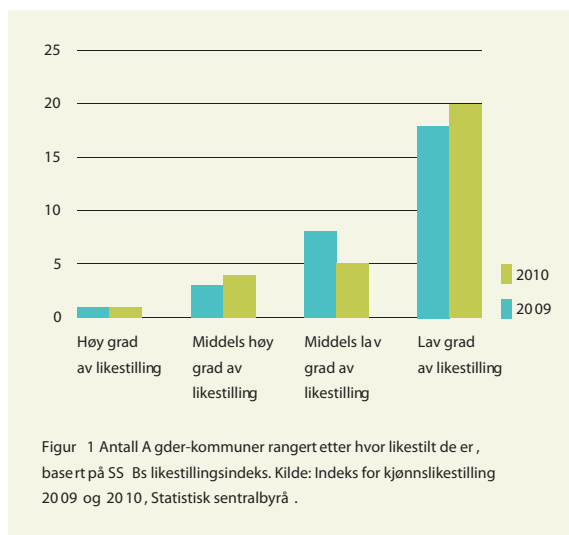
Kristiansand er den eneste sørlandskommunen i den mest likestilte gruppen, bak sammenliknbare by- og universitets- eller høyskolekommuner som Molde, Bodø og Lillehammer. På forrige indeksmåling (2009) lå Kristiansand litt bedre an enn Stavanger, nå er det motsatt. Det må tas med at Kristiansands befolkning utgjør nesten halvparten av befolkningen i Vest-Agder.

I hele landet er det mulig å skille ut litt over 20 kommuner som er aller minst likestilt, ut fra samleindeksen. Av disse ligger fem i Vest-Agder: Audnedal, Sirdal, Lindesnes, Marnardal og Hægebostad, og en i Aust-Agder: Iveland.

Samlet kommer Aust-Agder noe bedre ut enn Vest-Agder, særlig ved å ha færre kommuner i den svakeste kategorien. Like fullt er 11 av Aust-Agders 15 kommuner under landsgjennomsnittet, mot 14 av 15 kommuner i Vest-Agder. For en full oversikt over skåren for alle Agderkommuner på hele indeksen og alle delindeksene, se vedleggstabell 1.

Vi har også muligheten til å se om agderkommunene er kommet nærmere målet om å være på snittet av alle landets kommuner, målt på den måten som Statistisk sentralbyrå måler gjennomsnittsskåren. Vi ser på dette målet ved først å finne median (den verdien som deler alle likestillingsskårene i to like deler) skår for hele landet, og deretter det samme målet for Agder. Vi finner at avstanden fra landsmedianen til agdermedianen er helt identisk i 2009 og 2010 (0,038 punkter). Målt på denne måten klarer Agder å holde tritt med utviklingen i hele landet, men makter ikke å ta innpå resten av landet. Dette er interessant sett i lys av felles regionplan for Agder, som har som mål at regionen ikke skal skille seg negativt ut på hverken likestillings- eller levekårsstatistikk innen 2020. (<http://www.regionplanagder.no/>).

Vi går gjennom indeksens delindikatorer en for en og ser hvordan Agderkommunene skårer.

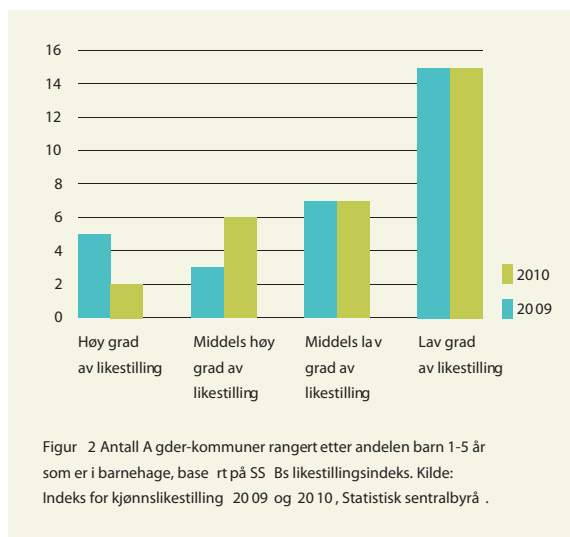
Lavere barnehagedekning for de minste kan tyde på at man i deler av Agder legger relativt større vekt på at barna skal være hjemme hos mor de første årene. Dette har igjen innvirkning på kvinners og menns posisjon på arbeidsmarkedet, som igjen har følger for deres levekår.

3.2 BARNEHAGE: DET BYGGES - OVERALT

I denne monitoren har vi delt landets kommuner inn i fire grupper for hver indikator som inngår i indeksen, etter hvor likestilte de er. (Indikatorene er presentert tidligere). Litt over halvparten av de 30 kommunene i Agder er i den firedelen av kommunene som har lavest dekning for barn i alderen 1-5 år samlet (se figur 2). I disse kommunene går drøye 85 prosent av barna i alderen 1-5 år i barnehage. Med intensiv satsing på barnehageutbygging de siste årene, er dekningen gjennomgående god for 3-5-åringene, det er blant de minste barna (1-2-åringene) vi ser skillene.

Fem av agderkommunene var i 2009 i den gruppen som skårer høyest på samlet barnehagedekning, og flere av disse kommunene ser ut til å ha satsset bevisst på å oppnå god barnehagedekning den senere tid. Dette til tross, er det noen av de samme kommunene som skårer aller lavest på indeksen for kjønnslikestilling samlet.

Lavere barnehagedekning for de minste kan tyde på at man i deler av Agder legger relativt større vekt på at barna skal være hjemme hos mor de første årene. Dette har igjen innvirkning på kvinners og menns posisjon på arbeidsmarkedet, som igjen har følger for deres levekår. Se for øvrig eget dypdykk om barnehagesituasjonen på Agder.

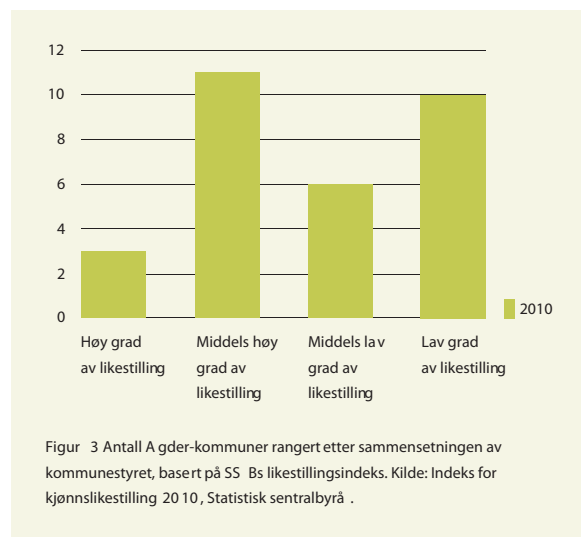

3.3 MANNSVELDE I KOMMUNESTYRENE?

Mens økt barnehagedekning gjør likestillingsforskjeller mellom kommunene stadig mindre, består forskjellene mellom menn og kvinner innen sammensetningen av kommunestyrene. Ti Agder-kommuner er blant de 25 prosent mest manns-dominerte kommunene, og bare tre i den mest jevnfordelte firedelen av kommunene (se figur 3). Men bildet rettes noe opp ved at 11 av Agder-kommunene er i den firedelen av kommunene som skårer nest høyest i likestilling i kommunestyrene. Dette bildet har vært det samme siden kommunes-tyrevalget 2007, og valget denne høsten kan gi muligheter til endringer her.

Et kjønnsmessig skjevdelt kommunestyre er et klart demokrati-problem. Men paradoksalt nok er det noen av de mest mannsdominerte kommunestyrene som ser ut til å stå bak en tung satsing på barnehageutbygging.

Grimstad, Evje og Hornnes og Lyngdal er de tre kommunene med høyest kvinneandel i kommunestyret – mellom 46 og 42 prosent kvinner. Lillesand, Iveland, Bygland, Valle, Bykle, Farsund, Marnardal, Lindesnes, Hægebostad og Sirdal tilhører den firedelen av landets kommuner som har lavest kvinne-represen-tasjon, flere av dem under 20 prosent. Her er altså de to fylkene likt representert blant dem som skårer lavest.

Kvinner noe lavere yrkesdeltakelse i Agder skyldes at flere velger lengre fravær fra arbeidslivet for å ta seg av familien. Samtidig er andelen uførepensjonister godt over landsgjennomsnittet for begge kjønn og særlig kvinner.

3.4 UTDANNING GIR MINDRE UTSLAG

Agder-fylkene har generelt et utdanningsnivå for kvinner og menn som ligger på eller litt under landsgjennomsnittet, og kommunene fordeler seg nokså jevnt over de fire undergruppene (se figur 4). De kommunene som huser Universitetet i Agder og deres omegnskommuner trekker utdanningsnittet for begge kjønn opp. De mer tradisjonelle industrikommunene har lavere utdanningsnivåer. Men siden kvinner og menn i samme kommune måles mot hverandre som en del av indeksdannelsen, gir dette mindre utslag. De kommunene som skårer særlig lavt på utdanning, kjennetegnes generelt ved å ha en spesielt lav andel menn med høyere utdanning.

De kommunene som skårer lavest på denne indikatoren er Gjerstad, Vegårshei, Valle, Marnardal, Åseral, Audnedal og Hægebostad. I disse mindre sentrale kommunene er fellesnevneren at kvinner har høyere utdanning i langt større grad enn menn, og i noen av kommunene ser avstanden ut til å øke.

3.5 FÆRRE KVINNER I ARBEIDSSTYRKEN

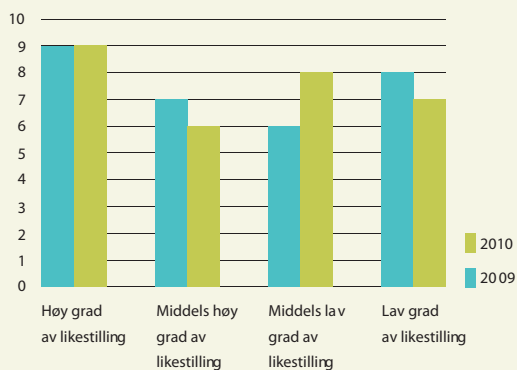
Denne indikatoren måler kvinners andel i arbeidsstyrken i forhold til menns andel. Arbeidsstyrken er summen av de som er sysselsatte og de som er registrert arbeidsledige.

Kvinner noe lavere yrkesdeltakelse i Agder skyldes at flere velger lengre fravær fra arbeidslivet for å ta seg av familien. Samtidig er andelen uførepensjonister godt over landsgjennomsnittet for begge kjønn og særlig kvinner. Uførepensjonerte kvinners inntekt vil også være spesielt lav, fordi de har hatt svak opptjening av pensjonspeng.

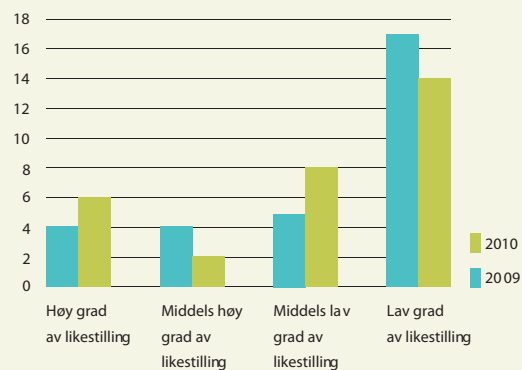
Det er ett av feltene der Agder ligger langt etter, men opplever en viss forbedring. Man skal imidlertid være klar over at det er en lav terskel for å regnes for å være i arbeidsstyrken: I Arbeidskraftundersøkelsene til SSB regner man en person som sysselsatt person hvis vedkommende har arbeidet i minst en time i referanseuken (den uken man spør om i undersøkelsen). Sysselsatte er også de som har permisjon, ferie eller fravær på grunn av sykdom.

Seks kommuner i Agder er i den mest likestilte firedelen av kommunene i landet når vi måler deltakelse i arbeidsstyrken: Bygland, Valle, Bykle, Åseral, Kvinesdal og Sirdal. Dette er mindre sentrale småkommuner jevnt fordelt på de to fylkene. Nesten halvparten av kommunene i Agder er i motsatt ende av skalaen for likestilling i arbeidsstyrken. De 14 kommunene som har størst forbedringspotensial er: Risør, Gjerstad, Vegårshei, Tvedestrand, Birkenes, Iveland, Mandal, Vennesla, Songdalen, Søgne, Marnardal, Audnedal, Lindesnes og Hægebostad.

Her er det en liten overvekt av kommuner i Vest-Agder. Mange av kommunene har høye andeler uførepensjonister, noe som gjør at forbedringspotensialet er mindre enn det kan synes. Erfaringsmessig er det få som går fra å være uførepensjonist til å bli sysselsatt. Man må også merke seg at kvinner måles mot menn i sin egen kommune. Det betyr at mange kommuner i Agder der også menn har lav yrkesaktivitet, vil framstå som mer likestilte uten at kvinnene nødvendigvis har høy andel i arbeidsstyrken.

Figur 4 Antall Agder-kommuner rangert etter forskjeller i utdanningsnivå mellom kjønnene, basert på SSBs likestillingsindeks. Kilde: Indeks for kjønnslikestilling 2009 og 2010, Statistisk sentralbyrå.

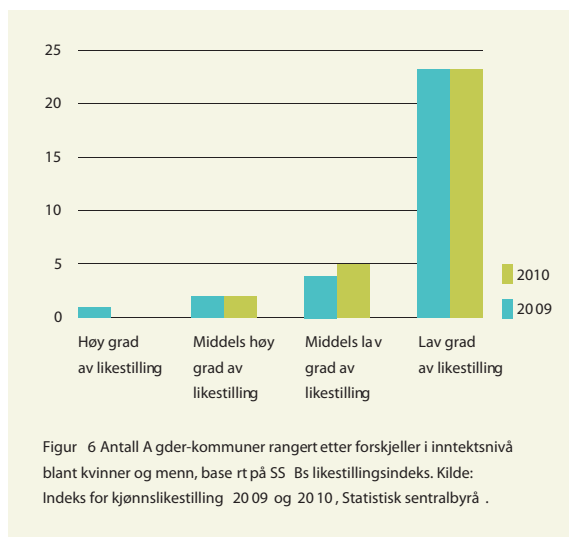
Figur 5 Antall Agder-kommuner rangert etter forskjeller i kvinner og menns andel av arbeidsstyrken, basert på SSBs likestillingsindeks. Kilde: Indeks for kjønnslikestilling 2009 og 2010, Statistisk sentralbyrå.

3.6 KVINNENE I AGDER TJENER DÅRLIG

Indikatorerne vi ser på, kvinners og menns inntekter, kvinner og menn i arbeidsstyrken, andelen kvinner og menn på deltid og andelen av begge kjønn i lederyrker, forteller alle en historie om kvinners plass i arbeidslivet. Og det er på disse feltene agderkvinnene kommer særlig dårlig ut. Størst utslag ser vi på inntektene, som i stor grad avspeiler hvor mye mindre sørlandskvinnene henter fra det lønnede arbeidslivet enn sine medsøstre i resten av landet. Agderkvinnens inntekter ligger godt under landsgjennomsnittet, men utslagene på indeksen blir særlig store fordi mennene i Agder, til forskjell fra for eksempel menn i Finnmark, har inntekter som ligger nokså nært landsgjennomsnittet. Indeksen sammenlikner jo menn og kvinner kommune for kommune.

Hele 23 av 30 kommuner i landsdelen tilhører den gruppen av kommunene der kvinners inntekter er lavest sammenlignet med hva menn i samme kommune tjener (se figur 6). Ingen kommuner er i den mest likestilte firedelen. Tidligere var Åmli i denne gruppen, nå er de i gruppen med middels høy likestilling sammen med Bygland. Det er ikke fordi kvinner i Åmli eller Bygland tjener spesielt bra, men fordi mennene i samme kommune har lave inntekter. Dette henger igjen til dels sammen med at andelen uførepensjonister i Åmli og til dels Bygland er høy.

De fem kommunene som har middels lav likestilling på dette feltet er Risør, Arendal, Gjerstad, Valle, og Bykle. Det vil si at samtlige kommuner i Vest-Agder er i den firedelen med lavest

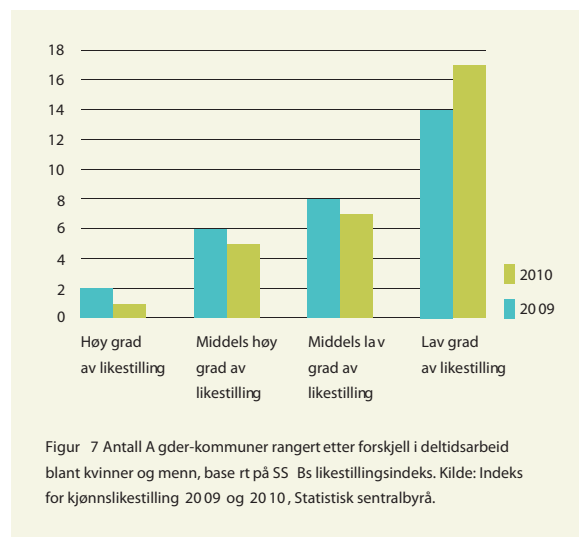
likestilling målt med denne indikatoren, og litt over halvparten av kommunene i Aust-Agder.

3.7 SØRLANDET PÅ DELTIDSTOPPEN

Inntektene til kvinner i Agder er lave, og dette er et resultat av særlig to tendenser. Det er for det første noe færre kvinner i arbeidsstyrken enn i resten av landet som vi har sett.

For det andre: Blant dem som er i arbeidsstyrken, er det flere kvinner som velger deltid i Agder enn i resten av landet (se figur 7). Av sørlandskommunene er det over halvparten som havner i den firedelen av kommunene som skårer lavest her, dvs. har høyest andel kvinner på deltid sett i forhold til menns andel. På en måte blir den høye andelen deltidsarbeidende kvinner i Agder noe "underkommunisert" i indeksen, fordi det relativt sett er nokså høye deltidsandeler også blant menn. Menn som jobber deltid er gjerne ungdom og studenter som jobber deltid ved siden av skolegangen, mens de deltidsarbeidende kvinnene er alle yrkesaktive aldre. Indeksen sammenlikner altså nokså forskjellige sosiale/aldersgrupper på tvers av kjønnsskillet.

En kommune i Agder har høy grad av likestilling på dette feltet, det er Bykle. Av de fem kommunene som har middels høy grad av likestilling er det ytterligere fire kommuner i Aust-Agder (Risør, Åmli, Bygland og Valle), samt Kristiansand i Vest. Blant dem som skårer lavest er det 11 kommuner i Vest-Agder og seks i Aust-Agder.

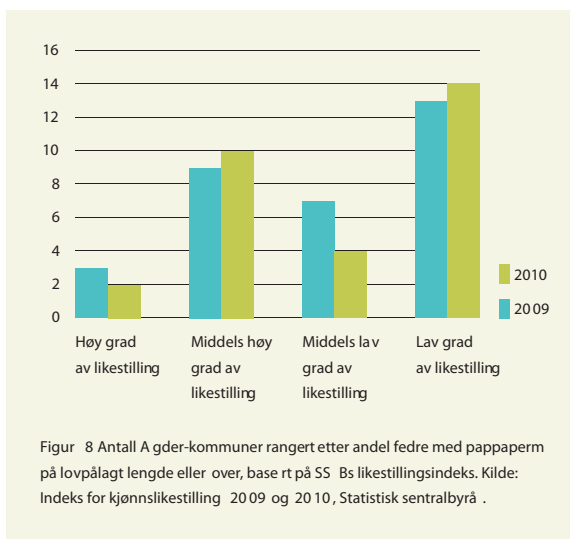
Hvis mange har den holdningen at mor bør være hjemme med barna, i det minste til de er to-tre år gamle, blir en lang pappaperm mindre attraktiv.

3.8 FAR TAR MINDRE PERMISJON

Kvinner i Agder har en større orientering mot hjemme- og familiefæren enn i resten av landet (Magnussen m. fl. 2005, Ellingsen og Lilleaas 2010). Den samme orienteringen ser ikke ut til å være tilstede blant menn som har små barn, i det minste hvis vi skal tolke andelen som tar ut pappapermisjon ut over det "pålagte" som en indikator på dette. Som for så mange andre indikatorer er det en overvekt av Agder-kommuner – 14 av 30 – i den firedelen av kommunene som skårer svakest her. Bare to er i den mest likestilte firedelen (se figur 8).

Dette inntrykket stemmer også med data om holdninger. I Barne- og familietilsynsundersøkelsen 2002 i regi av Statistisk sentralbyrå (SSB) ble menn over hele landet spurt om hvor lang fedrekvotet de ønsket seg (Pettersen 2003). I landet som helhet ville nær halvparten (47 prosent) ha en lengre kvote enn datidens fedrekvotet på fire uker. I Agder og Rogaland var det under fire av ti (39 prosent) som hadde det samme ønsket. Oppslutningen om lengre fedrekvoter var størst på Østlandet og i Nord-Norge.

Hvis mange har den holdningen at mor bør være hjemme med barna, i det minste til de er to-tre år gamle, blir en lang pappaperm mindre attraktiv. Holdningene må også sees i lys av de store forskjellene mellom menns og kvinners inntekter (hvorav det meste er lønn), som gjør det uforholdsmessig "dyrt" å ha far hjemme lenge. En lang pappapermisjon er også uhen- siktssmessig hvis man planlegger at mor skal være hjemme med kontantstønad.

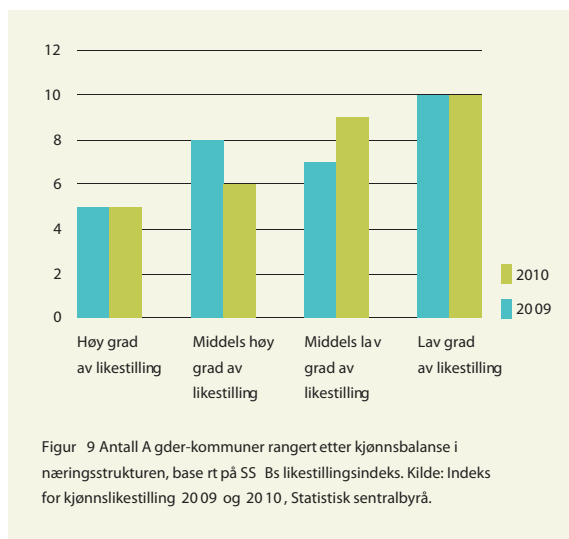

De to kommunene der mennene tar ut mye permisjon er Lillesand og Hægebostad. Blant de ti kommunene som skårer nest høyest, finner vi mange bykommuner særlig i Aust-Agder. Blant de 14 kommunene som kommer svakest ut, er det flest små og mindre sentrale kommuner i begge fylker. Det skjer klare endringer på dette feltet i takt med lavere uttak av kontantstøtte og større bruk av barnehage. Problemet på Sørlandet er å henge med i samme takt som utviklingen i resten av landet. For mange av særlig de mindre kommunene kan imidlertid små barnetall gjøre at bruken av permisjon hos relativt få fedre kan gi betydelige utslag.

3.9 LITT MINDRE SKJEV KJØNNBALANSE I NÆRINGSSTRUKTUREN

Har næringslivet i Agder en kjønnsbalansert struktur? Det er kystbyene, og særlig de som huser Universitetet i Agder, som skårer høyest, sammen med den lille kraftkommunen Bykle med sin relativt store offentlige sektor og mange i servicenæringene. Et klart flertall av kommunene (18 av 30) ligger i de to firedelene med lavest skår. Bare fem er med i den mest likestilte firedelen. Sju av ti kommuner som kommer svakest ut ligger i Vest-Agder.

For å måle denne indikatoren ser SSB på andel sysselsatte i kommunen som er i en kjønns-balansert næring, altså i en næring hvor det er større balanse mellom kjønnene enn ellers. Her er altså Agder-kommunene noe nærmere landsgjennomsnittet enn på de fleste andre indikatorene.

3.10 OK KJØNNBALANSE I OFFENTLIG SEKTOR...

I denne delen av indeksen skårer man høyest hvis kjønnsfordelingen av ansatte er 50/50 i offentlig sektor. I offentlig sektor er det en relativt god kjønnsbalanse i Agder, og særlig gjelder dette i Aust-Agder. I Aust-Agder er 12 av 15 kommuner på den riktige siden av gjennomsnittet, i Vest-Agder gjelder dette bare 5 av 15. Dette er faktisk den eneste indikatoren der Agder ligger bedre an enn landsgjennomsnittet.

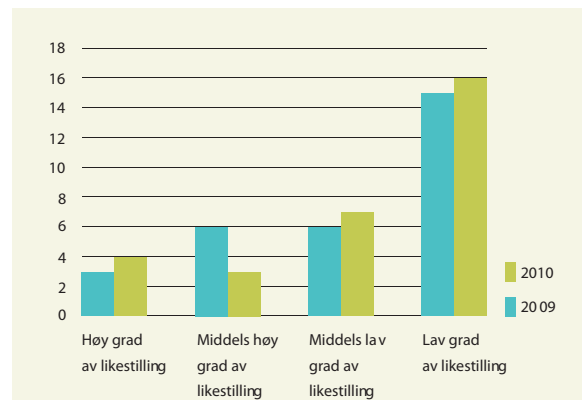
3.11 ...OG IKKE SÅ GALT I PRIVAT SEKTOR HELLER

Kjønnsbalansen i privat sektor er målt på samme vis som for offentlig sektor. Her er det 15 Agder-kommuner på hver sin side av gjennomsnittet. Åtte av 15 kommuner i Aust gjør det bedre enn landsgjennomsnittet, sju av 15 i Vest.

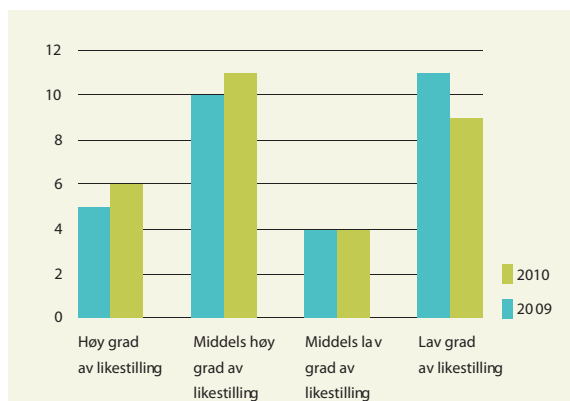
3.12 FÅ KVINNELIGE LEDERE

En ny indikator i indeksen fra 2009 av er også andelen kvinner i forhold til andelen menn i lederyrker, og idealet er også her en 50/50-deling. Her havner 16 av de 30 Agder-kommunene i den minst likestilte firedelen av landets kommuner, og bare fire i den firedelen som skårer høyest (se figur 12). Også dette funnet må sannsynligvis sees i lys av kvinners svakere innsats i det lønnete arbeidslivet. Det er vanskelig å bygge opp en karriere mot en lederposisjon eller et lederyrke når man har lange perioder utenfor arbeidslivet og/eller bare er der på deltid.

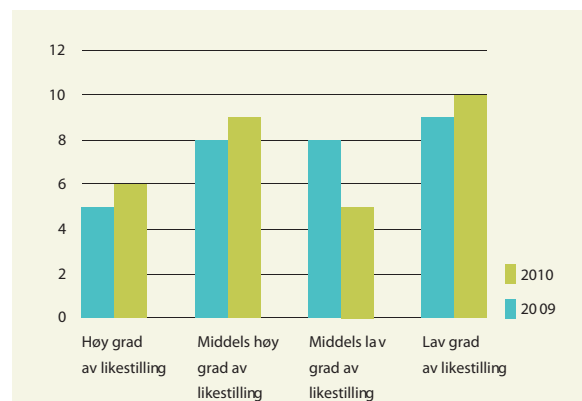
Flest kvinnelige ledere finner vi i Vegårshei, Iveland, Valle og Åseral. Andelen kommuner med færrest kvinnelige ledere fordeler seg jevnt mellom de to fylkene.

Figur 12 Antall Agder-kommuner rangert etter andelen kvinnelige og mannlige ledere, basert på SSBs likestillingsindeks. Kilde: Indeks for kjønnslikestilling 2009 og 2010, Statistisk sentralbyrå.

Figur 10 Antall Agder-kommuner rangert etter kjønnsbalanse i offentlig forvaltning, basert på SSBs likestillingsindeks. Kilde: Indeks for kjønnslikestilling 2009 og 2010, Statistisk sentralbyrå.

Figur 11 Antall Agder-kommuner rangert etter kjønnsbalanse i privat sektor, basert på SSBs likestillingsindeks. Kilde: Indeks for kjønnslikestilling 2009 og 2010, Statistisk sentralbyrå.

Ungdom velger gjennomgående mer kjønnsstradisjonelt jo lenger man kommer fra Kristiansand og de andre større byene i regionen.

3.13 UNGDOMMENS VALG

Ungdom i Agder er ikke vesentlig mer kjønnskonservativ i sine utdanningsvalg enn hva man ser i resten av landet i snitt. Det er en viss overrepresentasjon av Agder-kommuner i den mest kjønnsstradisjonelle halvdel av landets kommuner, men avstanden til landsgjennomsnittet er langt mindre enn det vi ser for mange andre indikatorer. Bare de mindre sentrale kommunene Iveland og Hægebostad kommer virkelig svakt ut på denne indikatoren. Ungdomskullene i mange av små-kommunene vil også være så små at tilfeldigheter lett kangjøre utslag.

Det er imidlertid en tydelig forskjell mellom sentrum- og periferikommunene her, og særlig i Vest-Agder. Ungdom velger gjennomgående mer kjønnsstradisjonelt jo lenger man kommer fra Kristiansand og de andre større byene i regionen. Unntakene er Vegårshei, Bygland og Bykle og dels Evje og Hornnes. Dette henger antakelig sammen med større søkning til de yrkesrettede videregående utdanningene i de mer perifere kommunene i distriktene.

Indeksen viser hvor mange elever som velger de mest kjønns-skjeve utdanningene målt for landet som helhet, for eksempel helse- og sosialfag med sin jentedominans og bygg- og anleggsteknikk med en tilsvarende guttedominans. Hvis vi tenker oss at helse- og sosialutdanningen i en enkelt kommune bare hadde gutter, og alle på bygg og anlegg var jenter, ville kommunen få lav skår likevel. Dette er fordi man ser på hvordan kjønnsbalansen er på landsbasis, samtidig som man ikke ser på om den enkelte ungdom er gutt eller jente.

3.14 HVORDAN HAR VI DET? HVORDAN TAR VI DET?

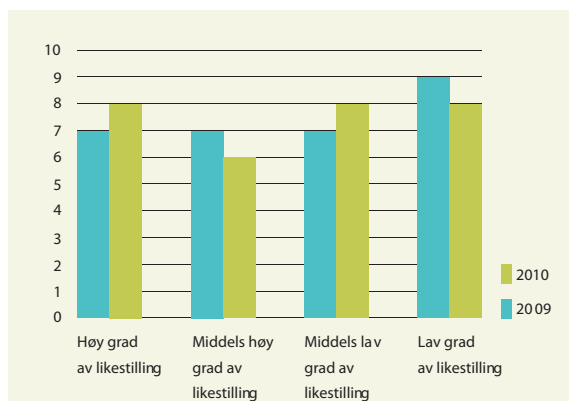
Hvorfor er likestillingen mellom kjønnene så svak i Agder? Er det enkelt sagt fordi vi har en (nærings)struktur som hemmer folks valg? Eller er det fordi det skjer valg på hjemmebane eller i lokalmiljøet som gir lite likestilte utslag? I sin strukturering av indikatorene i indeksen, fordeler SSB indikatorene etter om de handler om institusjonelle og strukturelle rammer for lokal likestilling, eller om de handler om kvinners og menns lokale tilpasninger.

En gjennomgang av Agders skår på disse delfeltene gir følgende oppsummering: Regionen kommer dårligst ut der

det handler om "kvinner og menns lokale tilpasninger". Det vil særlig si når vi måler deltakelsen i arbeidsstyrken, fordelingen av inntekt, bruken av deltidsarbeid og andelen av kvinnelige ledere. Lav er også agderkommunenes skår på indikatoren for uttak av fedrepermisjon og sammensetningen av kommune-styrene, mens det er mindre utslag på indikatoren som måler utdanningsforskjeller.

Langt bedre går det med Agders kommuner (men ikke bra) der det handler om struktur: Kjønnsbalanse i næringene, i offentlig og privat sektor og i utdanningsprogrammene. Agder skårer mindre bra på den strukturelt orienterte indikatoren som går på barnehagedekningen. Men der er forskjellene mellom regionene blitt stadig mindre. Kort sagt: Agder har altså et omlag litt under middels utgangspunkt for en god likestilling, men det ser ut som det er kulturelle føringer som gjør at man kommer vesentlig svakere ut etter at man har gjort sine "lokale tilpasninger".

Et illustrerende eksempel er Kristiansand, landsdelens største kommune. På de fem indikatorene som SSB betegner som institusjonelle og strukturelle, befinner kommunen seg i beste firedel på fire av dem, og i nest dårligste firedel på en av dem (barnehage). På de andre indikatorene skårer Kristiansand langt svakere, og særlig for kvinners inntekter, der kommunen er i den svakeste firedelen.

Figur 13 Antall Agder-kommuner rangert etter kjønnsbalanse i utdanningsvalg, basert på SSBs likestillingsindeks. Kilde: Indeks for kjønnslikestilling 2009 og 2010, Statistisk sentralbyrå.

Skal Agder ta innpå resten av landet vil man ha særlig effekt av at kvinner i økende grad tar del i det lønnede arbeidslivet. Dette vil gi effekt på mange av indikatorene: Det blir høyere grad av likestilling for menns og kvinners deltakelse i arbeidsstyrken, for bruken av deltid og det vil gi en jevnere inntektsfordeling mellom kjønnene. Det er heller ikke urimelig å tenke seg at dette vil gi flere fedre som tar ut sin permisjons-kvot, større etterspørsel etter barnehageplasser og etter hvert flere kvinner som er ledere.

På en av indikatorene kan det komme en rask og umiddelbar forbedring: Hvis mange kvinner velges inn i Agders kommunestyre høsten 2011 kan man få et tydelig utslag her.

4.0 AGDERS BESTE BARNEHAGEKOMMUNE 2001-2010

Likestillingsindeksen fra SSB har i alle år hatt barnehagedekning, dvs. antall barn 1-5 år som har barnehageplass, som en indikator. Tidligere var dette en indikator der det skilte svært mye mellom kommunene. Noen hadde både 80 og 90 prosent dekning allerede for 10 år siden, andre lå på samme tidspunkt helt ned på 40-50 prosent. Nå vil nesten alle landets kommuner ha en dekning på over 75-80 prosent, i takt med en sterk politisk satsing på feltet.

Merk at vi i denne sammenlikningen har ferskere tall enn dem SSB bruker i sin likestillingsindeks for 2010. SSB bruker her 2009-tallene, mens vi bruker de nylig frigitte 2010-tallene. Forskjellene er imidlertid ikke betydelige.

I denne likestillingsmonitoren har vi ønsket å trekke fram de gode eksemplene fra Agder. Vi har vært opptatt av å finne:

1. Kommuner som har hatt sterk vekst i barnehagedekningen i fra 2000-2010 (1).
2. Kommuner som samtidig har klart å opprettholde faglig kvalitet i barnehagetilbudet.
3. Kommuner som har en barnehagedekning per i dag som ligger over landsgjennomsnittet.

Flere kommuner i Agder har en sterk posisjon etter disse kriteriene, men ut fra en samlet vurdering er det Farsund som kommer best ut. I 2001 hadde kommunen en dekning på litt under 50 prosent for barn i alderen 1-5 år, og lå 15 prosentpoeng under landsgjennomsnittet. I 2010 er dekningen godt

over 90 prosent. Fra å være en av Agders svakeste kommuner på barnehage, har Farsund satset og blitt en av Agders beste, og har samtidig en dekning over 3 prosentpoeng over landsgjennomsnittet. Dekningen i kommunen er 99 prosent for aldersgruppen 3-5 år, 82 prosent for barn i alderen 1-2 år. Begge deler er over fylkes- og landssnittet. Samtidig med den store barnehageutbyggingen har Farsund klart å holde på kvaliteten på barnehagetilbudet, og de ligger også på agdersnittet når det gjelder andelen menn blant de barnehageansatte.

4.1 VEKST

Kommunene i Agder er blant dem som har opplevd kraftig vekst i barnehagedekningen. Utviklingen i Agder totalt er imidlertid ikke så forskjellig fra landsutviklingen. I 2001 var dekningen i snitt på drøyt 63 prosent i alle landets kommuner. I 2010 er den vokst til drøye 89 prosent, altså en økning på 26 prosentpoeng. I agderkommunene er den samme økningen fra snaut 61 prosent til 87-88, så å si den samme veksten målt som prosentpoeng. Agder har imidlertid hatt en høyere prosentvis vekst.

Farsund kommer som nevnt på førsteplass når det gjelder barnehageutbygging. På annenplass kommer Grimstad. Lyngdal og Birkenes har også hatt en vekst på over 40 prosentpoeng i perioden, men Birkenes ligger fremdeles under landsgjennomsnittet. Se punkt 5.9 for alle tallene.

4.2 KVALITET

En kraftig vekst i barnehagedekningen kan lett gå ut over kvaliteten på barnehagetilbudet. Vi har derfor valgt å se på de ansattes faglige kvalifikasjoner, målt gjennom andelen styreere og pedagogiske ledere med førskolelærerutdanning, som kvalitetsmål. Agder skårer her over landsgjennomsnittet. Farsund gjør det som nevnt bedre enn agdersnittet igjen – se vedleggstabell 1. Best er Vegårshei, Valle, Bykle, Songdalen, Marnardal, Åseral og Audnedal, alle med 100 prosent dekning i 2010. Dette er for en stor del småkommuner med et antakelig stort underskudd på arbeidsplasser kvinner tradisjonelt har orientert seg mot. Her vil også små endringer kunne gi store utslag.

(1) Vi har sett etter den kommunen som har økt dekningen 1-5 år med flest prosentpoeng, så ingen vinner bare på å ha svært dårlig dekning i 2001. Vi bruker 2001 som utgangspunkt siden mange kommuner mangler opplysninger for 2000.

4.3 MANNLIGE ANSATTE

Det har lenge vært et mål å få en mer sammensatt gruppe av ansatte i barnehagene. Barnehagene har vært sterkt kvinne-dominerte. Det er de fremdeles: På landsbasis er 91,5 prosent av barnehageansatte kvinner. Også i Agder er bildet kjønns-skjevt, og litt mer enn i resten av landet.

Noen agderkommuner peker seg imidlertid ut: Best i Agder er Bykle og Grimstad, begge med over 10 prosent menn ansatt i 2010, se vedleggstabell 2. For mange av småkommunene vil det gi utslag om en enkelt mann slutter eller begynner.

4.4 LIKESTILLINGSARBEID I BARNEHAGER

Flere barnehager i regionen jobber med likestilling på ulike måter. Det er viktig å trekke frem dette. Eplehagen barnehage og Hokus Pokus barnehage i Kristiansand (Studentsamskipnaden i Agders barnehage) er valgt ut av Kunnskapsdepartementet til å være demonstrasjonsbarnehager for likestilling. Dette vil si at de skal informere og veilede andre barnehager om rekruttering av menn til barnehager.

Hokus Pokus har utviklet egen likestillingsplan, se:

- http://www.sia.no/nb-no/Barnehage/Pedagogisk_innhold/Likestilling/Hokus_Pokus_Kristiansand

Også kommuner som Vegårshei, Lindesnes og Kvinesdal, Valle og Kristiansand har arbeidet med likestilling i barnehage. Vegårshei og Kvinesdal har begge gjennomført såkalt like-stillingstesting av barnehager. For rapporter fra dette arbeidet, se:

- http://files.techjunkie.no/admin/tiny_mce/jscripts/tiny_mce/plugins/filemanager/files/client_11/rapporter/Kvinesdal.pdf
- http://files.techjunkie.no/admin/tiny_mce/jscripts/tiny_mce/plugins/filemanager/files/client_11/rapporter/Endelig_rapport_fedres_deltakelse.pdf
- http://www.vegarshei.kommune.no/index.php?m=nyhet&m_action=les_mer&id=191

For mer informasjon om menn i barnehager, se:

- www.mennibarnehagen.no

For regjeringens handlingsplan for likestilling i barnehage og grunnskole, se:

- http://www.regjeringen.no/upload/KD/Vedlegg/Likestilling/KD_Handlingsplan%20for%20likestilling_web_09.08.pdf

For BLDs temahefte om likestilling i det pedagogiske arbeidet i barnehager, se:

- <http://wp.senterforlikestilling.org/wp-content/uploads/2010/08/Temahefte-om-likestilling-i-det-pedagogiske-arbeidet-i-barnehagene.pdf>

For BLDs temahefte om menn i barnehager, se:

- <http://wp.senterforlikestilling.org/wp-content/uploads/2010/08/Temahefte-om-menn-i-barnehagen.pdf>

Reform Ressurssenter for menn har også hefter om hvordan man kan øke kjønns sensitiviteten i barnehage, se:

- http://www.reform.no/index.php?option=com_content&view=article&id=27&Itemid=30

Selv om Agder som allerede nevnt skårer lavt på likestillingsindeksen i både 2000 og i 2010, har det tross alt skjedd en del positive endringer i perioden. Det er viktig å sette fokus på disse.

5.0 LIKESTILLING PÅ AGDER ETTER TUSENÅRSSKIFTET

Denne delen av likestillingsmonitoren omhandler endringer på ulike likestillingsrelevante områder i agderregionen fra rundt 2000 og til 2009/2010. Selv om Agder som allerede nevnt skårer lavt på likestillingsindeksen i både 2000 og i 2010, har det tross alt skjedd en del positive endringer i perioden. Det er viktig å sette fokus på disse. Vi har forsøkt å bruke data fra 2000 og 2010, men der hvor det ennå ikke foreligger data fra 2010, har vi måttet bruke tall fra 2009/2008. Der vi har hatt tilgang til det, presenterer vi tall på nasjonalt, fylkes- og kommunenivå. I tabellene hvor vi presenterer prosentvis endring, er denne regnet ut med bakgrunn i prosentandelene i tabellene (unntatt for kvinners inntekt).

Vi begynner gjennomgangen med å se på hvordan agderkommunene skårer på SSBs likestillingsindeks for 1999, for 2008 og for 2010. Her er det viktig å presisere at indeksen i 2009 ble revidert og dermed ikke måler det samme eller har skårer som kan sammenlignes med de foregående. Indeksen i 2010 inneholder andre og flere indikatorer, pluss at rangeringen blir mer finmasket. Det kan allikevel være interessant å se på kommuners rangering også på dette tredje tidspunktet. Tall

med lik samlet skåre i 1999 og 2008 er rangert på bakgrunn av SSBs rangering, som er gjort etter ikke-avrundede skårer.

I 1999 var det Bykle, Sirdal, Åseral, Bygland og Arendal som kom best ut på indeksen på Agder. I 2008 var det Bykle, Valle, Sirdal, Kristiansand og Arendal, mens det i 2010 var Kristiansand som skåret best på indeksen av agderkommunene, fulgt av Grimstad, Arendal, Risør og Lillesand. Det har vært store omrokkingen på rangeringen internt på Agder i perioden, og vi ser at kraftkommunene som kom godt ut på den gamle indeksen, kommer dårligere ut på den nye, mens en del bykommuner kommer bedre ut. Lillesand lå langt oppe i 1999, hoppet et godt stykke ned til 2008, men er nå høyt oppe på lista igjen. Kristiansand, Grimstad, Tvedestrand og Kvinesdal har beveget seg jevnt og trutt oppover på likestillingsindeksen i perioden vi ser på, mens Iveland, Songdalen og Marnardal har beveget seg et godt stykke nedover. Farsund gjorde et solid hopp oppover på lista fra 2008 til 2010, noe som tyder på at de kommer bedre ut på likestilling målt med den nye indeksen.

TABELL 1 Agderkommuners rangering i Agder og samlede skåre på likestillingsindeksen i 1999, 2008 og 2010.

Rangering/kommune/skåre 1999	Rangering/kommune/skåre 2008	Rangering/kommune/skåre 2010
1.Bykle 3,4	1. Bykle 3,3	1.Kristiansand 0,707
2.Sirdal 2,8	2. Valle 3,0	2.Grimstad 0,689
2.Åseral 2,8	3. Sirdal 2,9	3.Arendal 0,688
4.Bygland 2,8	4. Kristiansand 2,7	4.Risør 0,681
5.Arendal 2,6	5. Arendal 2,4	5.Lillesand 0,670
6.Risør 2,4	6. Åseral 2,4	6.Tvedestrand 0,668
6.Lillesand 2,4	7. Åmli 2,3	7.Bykle 0,664
8.Kristiansand 2,3	8. Evje og Hornnes 2,3	8.Valle 0,663
8.Mandal 2,3	9. Bygland 2,3	9.Mandal 0,659
8.Vegårshei 2,3	10. Risør 2,2	10.Åmli 0,656
8.Søgne 2,3	11. Grimstad 2,2	11.Flekkefjord 0,643
12.Valle 2,2	12. Søgne 2,2	12.Evje og Hornnes 0,641
12.Iveland 2,2	13. Audnedal 2,2	13.Søgne 0,639
14.Songdalen 2,1	14. Vegårshei 2,1	14.Vegårshei 0,635
14.Marnardal 2,1	15. Lyngdal 2,1	15.Lyngdal 0,633

En del utkantkommuner på Agder har over lengre tid opplevd at unge kvinner i større grad enn unge menn drar ut av kommunen for utdanning og jobb, noe som resulterer i dårlig kjønnsbalanse lokalt.

Rangering/kommune/skåre 1999	Rangering/kommune/skåre 2008	Rangering/kommune/skåre 2010
16.Grimstad 1,9	16. Tvedestrand 2,0	16.Farsund 0,632
16.Åmli 1,9	17. Mandal 2,0	17.Åseral 0,625
18.Birkenes 1,8	18. Flekkefjord 2,0	18.Bygland 0,620
18.Evje og Hornnes 1,8	19. Gjerstad 1,9	19.Birkenes 0,614
18.Flekkefjord 1,8	20. Birkenes 1,9	20.Kvinesdal 0,613
18.Froland 1,8	21. Lillesand 1,8	21.Froland 0,612
18.Lindesnes 1,8	22. Songdalen 1,8	22.Audnedal 0,608
18.Lyngdal 1,8	23. Kvinesdal 1,8	23.Lindesnes 0,598
24.Gjerstad 1,7	24. Iveland 1,7	24.Gjerstad 0,598
24.Tvedestrand 1,7	25. Vennesla 1,6	25.Sirdal 0,595
24.Audnedal 1,7	26. Lindesnes 1,6	26.Vennesla 0,595
27.Vennesla 1,6	27. Hægebostad 1,5	27.Songdalen 0,588
28.Kvinesdal 1,5	28. Marnardal 1,5	28.Marnardal 0,584
29.Hægebostad 1,3	29. Froland 1,4	29.Iveland 0,569
30.Farsund 1,3	30. Farsund 1,3	30.Hægebostad 0,538

KILDE Likestillingsindeks 1999 og indeks for kjønnslikestilling i kommunene 2010.

5.1 KVINNEANDEL I BEFOLKNINGEN 2000-2009

Indikatoren "antall kvinner per 100 menn 20-39 år" var tidligere inkludert som indikator i likestillingsindeksen for å si noe indirekte om likestilling: Kommuner med få utdanningsmuligheter og en ensidig (mannsdominert) næringsstruktur, opplever gjerne en fraflytting av unge voksne kvinner. Lav andel kvinner indikerer derfor at grunnlaget for likestilling er svakt i kommunen. Selv om SSB nå har mer direkte mål på næringsstruktur inne i indeksen, mener vi at kvinneandel i befolkningen fremdeles har relevans fordi den sier noe om lokalsamfunns bærekraft. En del utkantkommuner på Agder har over lengre tid opplevd at unge kvinner i større grad enn unge menn drar ut av kommunen for utdanning og jobb, noe som resulterer i dårlig kjønnsbalanse lokalt.

I tabell 2 under ser vi at kvinneandelen på Agder ligger nær kvinneandelen ellers i landet, og at utviklingen må sies å være stabil fra 2000-2009. Totalt sett er Bykle kommunen med den høyeste kvinneandelen på Agder, selv om denne har gått noe ned i perioden vi ser på. Bare to agderkommuner, Bykle og Søgne, har kvinneoverskudd i sine befolkninger i 2009.

TABELL 2 Andel kvinner per 100 menn i alderen 20-39 år i 2000 og 2009, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Kvinneandel 2000	Kvinneandel 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
Landet	96	96	0	0
Aust-Agder	95	94	-1	-1
Vest-Agder	95	95	0	0
1. Åseral	76	91	15	20
2. Vennesla	89	98	9	10
2. Vegårshei	91	100	9	10
4. Lillesand	93	100	7	8
5. Farsund	90	95	5	6
6. Lyngdal	93	98	5	5
7. Mandal	94	97	3	4
8. Songdalen	94	97	3	3
9. Marnardal	90	92	2	2
9. Søgne	100	102	2	2
11. Flekkefjord	92	92	1	1
11. Risør	92	93	1	1
13. Gjerstad	91	92	0	0
13. Kvinesdal	88	88	0	0
13. Audnedal	90	90	0	0
13. Åmli	90	90	0	0
13. Evje og Hornnes	90	90	0	0
18. Tvedestrand	97	96	0	-1
18. Hægebostad	82	82	-1	-1
20. Grimstad	96	94	-2	-2
20. Arendal	96	94	-2	-2
22. Birkenes	95	92	-3	-3
23. Bykle	111	107	-4	-4
23. Froland	96	92	-4	-4
23. Kristiansand	98	94	-4	-4
26. Lindesnes	97	90	-7	-7
27. Bygland	84	78	-7	-8
28. Sirdal	95	87	-8	-9
29. Iveland	96	87	-9	-10
30. Valle	98	83	-15	-15

KILDE Tabell 07459 i SSB.

Dette innebærer at det å få agderkvinner til å orientere seg mot utdanning og yrker innenfor sekundærnæringene fremdeles vil være viktig for likestillingen i regionen.

Ser vi på hvilke kommuner som har hatt den største prosentvise økningen av kvinneandelen i befolkningen i perioden vi ser på, kommer bygdekommunen Åseral klart best ut, med en økning på hele 20 %. Dette er en relativt liten kommune befolkningsmessig, og små endringer kan dermed gi store utslag. Også Vegårshei er en relativt liten kommune. Vennesla, som er større, har også hatt en god økning av kvinneandelen fra 2000-2009. Kommunen er en del av Kristiansands pendlingsomland. Så følger Lillesand, og en del av de andre mindre sørlandsbyene, etterfulgt av andre kommuner i Kristiansands pendlingsomland.

På spørsmål om den økte kvinneandelen svarer Åseral kommune at de bevisst har bygget barnehager for å øke sin attraktivitet for kvinner i den perioden vi ser på. I Vennesla legges det vekt på et mer variert arbeidsmarked, mens etablering av mange nye, spennende arbeidsplasser for begge kjønn er det som fremheves i Lillesand.

5.2 ARBEIDSMARKED OG NÆRINGSSTRUKTUR 2002-2009

I et likestillingsperspektiv er det interessant å se nærmere på arbeidsmarked og næringsstruktur på Agder. Tilgang på det som anses som attraktive arbeidsplasser vil sannsynligvis spille inn på kvinners yrkesaktivitet. Vi vet at Agder er preget av flere arbeidsplasser innen sekundærnæring og dertil færre arbeidsplasser innen tertiærnæring enn landsgjennomsnittet, noe som sannsynligvis påvirker kvinners svake arbeidstilknytning i landsdelen (Magnussen, Mydland og Kvåle 2005). Det må presiseres at den høye industriandelen ikke utgjør noe likestillingsproblem i seg selv, men at det er menns og kvinners kjønnstradisjonelle jobb(- og utdannings)valg som gjør at dette får betydning for likestillingen i regionen.

I perioden 2002 til 2009 har agderfylkene samlet sett hatt en vekst i sysselsettingen som ligger godt over landsgjennomsnittet, noe som betyr at forholdene skulle ligge til rette for en økning av kvinners yrkesaktivitet. Når det gjelder næringsstruktur, så har næringsstrukturen i Vest-Agder holdt seg nokså stabil fra 1990 og frem til i dag, og det har vært en svak økning i industriarbeidsplasser (Ellingsen m. fl. 2009). Dette betyr at arbeidsmarkedet i alle fall i vestfylket ikke har endret seg i retning av flere arbeidsplasser som kvinner

tradisjonelt sett har orientert seg mot. Dette innebærer at det å få agderkvinner til å orientere seg mot utdanning og yrker innenfor sekundærnæringene fremdeles vil være viktig for likestillingen i regionen.

Tabell 3 ved siden viser hvordan andelen sysselsatte i sekundærnæring har endret seg fra 2002 til 2009 i kommunene på Agder. Kolonnen til høyre viser hvordan utviklingen i andelen sysselsatte generelt har vært i de samme kommunene i samme tidsperiode, og sier altså noe om utviklingen i de kommunale arbeidsmarkedene totalt sett.

TABELL 3 Prosentandel sysselsatte i sekundærnæringer i 2002 og 2009, endring i sysselsatte i sekundærnæringer 2002-2009 i prosentpoeng og prosentvis endring i sysselsatte samlet i perioden. Rangert etter prosentvis endring i sysselsatte samlet i perioden.

Fylker/kommuner	Sysselsatte i sekundær-næringer 2002	Sysselsatte i sekundær-næringer 2009	Endring i sysselsatte i sekundærnæringer i prosentpoeng 2002-2009	Prosentvis endring i sysselsatte samlet etter arbeidskommune 2002-2009
1.Songdalen	26,8	33,9	7,1	39,7
2.Åseral	29,8	24,7	-5,1	34,8
3.Iveland	32,2	31,2	-1	26,6
4.Evje og Hornnes	22,3	17,8	-4,5	26,2
5.Lyngdal	32,1	29,3	-2,8	22,5
6.Vegårshei	30,8	33,2	2,4	21,5
6.Tvedestrand	28,1	24,7	-3,4	21,5
8.Kristiansand	20,1	22,6	2,5	20,2
9.Bykle	19,2	20,3	1,1	20,1
10.Lillesand	26,9	21,8	-5,1	19,2
11.Søgne	26,5	31,2	4,7	16,4
12.Audnedal	31,7	29,9	-1,8	15,3
13.Mandal	27,1	24	-3,1	12,1
14.Gjerstad	37	30	-7	12
14.Froland	25,8	19	-6,8	12
16.Arendal	23,8	21,5	-2,3	11,9
17.Hægebostad	35,1	36,3	1,2	11
18.Vennesla	32,4	33,6	1,2	9,4
19.Grimstad	22,6	19,5	-3,1	9,2
20.Lindesnes	33,6	36,1	2,5	8,7
21.Kvinesdal	36,2	29,2	-7	7,6
22.Sirdal	28,6	30,1	1,5	7,5
23.Flekkefjord	29,8	24,4	-5,4	6,9
24.Valle	28	29,6	1,6	6,5
25.Åmli	27,9	23,6	-4,3	4
26.Marnardal	28,2	38,1	9,9	2,1
27.Risør	27,7	27,2	-0,5	-1,3
28.Birkenes	31,2	28,8	-2,4	-5,1
29.Farsund	36,1	29,2	-6,9	-6,4
30.Bygland	21,4	20,7	-0,7	-24,5

KILDE Kommunefakta og statistikkbanken, SSB.

Andelen uføre i kommunene på Agder er interessant i et likestillings- og lev-ekårsperspektiv siden kvinner med lave inntekter som tidligere nevnt har større sannsynlighet for å bli uførepensjonister.

Her ser vi at en rekke bygdekommuner har hatt den største prosentvise veksten i den perioden vi ser på, med Songdalen på topp. Etablering av enkelte store bedrifter kan ha gitt store utslag for denne kommunen. Bykommunene Lyngdal, Tvedestrand, Kristiansand og Lillesand har også opplevd gode økninger.

Ser vi på utviklingen i sysselsatte i sekundærnæringer, ser vi at Marnardal er kommunen med størst sysselsettingsvekst i disse næringene. Songdalen kommer på andreplass her, og Søgne skårer også høyt. Farsund er kommunen som har opplevd den største nedgangen i industrisysselsettingen i regionen, tett fulgt av Froland og så Åseral, Lillesand, Evje og Hornnes og Åmli. Vi ser også at bare noen få agderkommuner har opplevd nedgang i sysselsettingen fra 2002-2009.

5.3 UFØRHET 2001-2008

Agder er preget av en uforholdsmessig høy andel av befolkningen på uførepensjon og på attføring, og i all hovedsak er det dette som har gjort at landsdelen har skåret dårlig på SSBs tidligere levekårsindeks (Ellingsen m. fl. 2009). Andelen uføre i kommunene på Agder er interessant i et likestillings- og levekår-

sperspektiv siden kvinner med lave inntekter som tidligere nevnt har større sannsynlighet for å bli uførepensjonister.

I tabell 5 under ser vi hvordan Agder har relativt flere uførepensjonister enn landsgjennomsnittet i både 2001 og i 2008. Vi ser også at andelen uføre har gått noe ned i perioden, både nasjonalt og regionalt, men avviket mellom agderfylkene og landsgjennomsnittet er så å si uforandret. Aust-Agder har fremdeles en større andel uføre enn Vest-Agder. Her er det imidlertid viktig å påpeke at mottakere av foreløpig uførestønad (innført 01.01.2004) ikke er inkludert i disse tallene. Dette er en ytelse som utbetales til relativt mange - særlig kvinner - som tidligere ville fått "permanent" uførepensjon. Bragstad (2009) viser at svært få går fra ytelsen og over til arbeid. De fleste forblir tidsbestemte uførepensjonister over lang tid, eller går over på uførepensjon. I tabell 4 ser vi den samlede andelen som mottar uførestønad i 2009, både permanent og foreløpig, i landet og i agderfylkene. Vi har ikke slike tall for tidligere år, og kan dermed ikke si noe om utviklingen i samlede uførepensjonister nasjonalt eller regionalt.

TABELL 4 Prosentandel uføre samlet av befolkningen 18-67 år, 2009.

	Begge kjønn	Kvinner	Menn	Diff. kvinners og menns uføreandeler
Hele landet	11,1	13,2	9,1	4,1
Aust-Agder	14,2	16,7	11,9	4,8
Vest-Agder	12,8	15,3	10,5	4,8

Tabellen viser tydelig gapet mellom uføreandelene i landet som helhet og agderfylkene, og spesielt mellom landet og Aust-Agder. Kjønnsforskjellene i uføreandelene blir også tydelige, og

er noe større på Agder enn for landet for øvrig. For kommunene på Agder har vi imidlertid kun tall for permanent uføretrygdede:

TABELL 5 Prosentandel (permanent) uføre av befolkningen 16-66 år, i 2001 og 2008, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Andel uføre 2001	Andel uføre 2008	Endring i prosentpoeng 2001-2008	Prosentvis endring 2001-2008
Alle kommuner	9,7	8,9	-0,8	-8
Aust-Agder	12,3	11,7	-0,6	-5
Vest-Agder	11,6	10,6	-1	-9
1.Bykle	6,3	4,5	-1,8	-29
2.Åseral	12,8	9,8	-3	-23
3.Vegårshei	13,3	10,4	-2,9	-22
4.Audnedal	13,4	11,1	-2,3	-17
5.Kristiansand	10,5	9	-1,5	-14
6.Hægebostad	15,4	13,3	-2,1	-14
7.Iveland	15,2	13,8	-1,4	-9
8.Grimstad	11,8	10,8	-1	-8
8.Flekkefjord	11,9	11	-0,9	-8
10.Søgne	10,7	9,9	-0,8	-7
10.Evje og Hornnes	12,3	11,4	-0,9	-7
10.Risør	14,2	13,2	-1	-7
13.Froland	12,8	12	-0,8	-6
13.Mandal	14,6	13,7	-0,9	-6
13.Bygland	16,7	15,7	-1	-6
16.Arendal	11,9	11,3	-0,6	-5
17.Lyngdal	12,7	12,2	-0,5	-4
17.Lillesand	10,8	10,4	-0,4	-4
19.Marnardal	14,4	13,9	-0,5	-3
20.Vennesla	13,1	12,8	-0,3	-2
20.Songdalen	12,1	11,9	-0,2	-2
22.Farsund	10,2	10,1	-0,1	-1
22.Birkenes	12,8	12,7	-0,1	-1
24.Lindesnes	15,5	15,5	0	0
25.Kvinesdal	13,8	13,9	0,1	1
25.Sirdal	8,5	8,6	0,1	1

Fylker/kommuner	Andel uføre 2001	Andel uføre 2008	Endring i prosentpoeng 2001-2008	Prosentvis endring 2001-2008
27.Tvedestrand	13,2	13,6	0,4	3
28.Valle	11,6	12,1	0,5	4
29.Gjerstad	13,6	15	1,4	10
30.Åmli	14,7	17,8	3,1	21

KILDE Statistikkbanken, SSB.

Målt i prosentpoeng har Åseral hatt størst nedgang i andelen uføre i perioden vi ser på. Av de større kommunene har Kristiansand hatt størst nedgang i antall uføre, og dette påvirker også nedgangen regionalt sett. Prosentvis er Bykle kommunen som har redusert andelen uføre mest, og de kommer også ut med en relativt stor reduksjon i prosentpoeng i perioden. Dette er interessant i og med at de hadde veldig lave andeler uføre i utgangspunktet. Bykle er imidlertid en liten kommune hvor små endringer kan få store prosentvise utslag. Vi ser at de fleste kommunene i regionen har redusert uføreandelene fra 2001 til 2008, noe som betyr at reduksjonen vi ser på fylkesnivå også gjenspeiles på kommunenivå.

5.4 ANDEL KVINNER I ARBEIDSSTYRKEN 2000-2009

Andelen kvinner i arbeidsstyrken forteller oss andelen kvinner

som er sysselsatte eller registrert arbeidsledige. Agder har over tid hatt noe færre kvinner i arbeidsstyrken enn landsgjennomsnittet, mens andelen menn i arbeidsstyrken har ligget nokså nært dette snittet.

Tabell 6 viser at de aller fleste kommunene på Agder hadde flere kvinner i arbeidsstyrken i 2009 enn i 2000. Der hvor det var nedgang, var denne marginal. Det er hovedsakelig bygdekommuner som har opplevd økning i andelen kvinner i arbeidsstyrken, og Bygland og Audnedal ligger spesielt høyt. Deretter følger Evje og Hornnes. Farsund er den bykommunen på Agder som har opplevd størst økning i yrkesaktivitet/ønsket yrkesaktivitet i perioden. Farsund er en kommune som tradisjonelt har skåret lavt på kvinners yrkesaktivitet og på likestilling generelt.

TABELL 6 Prosentandel kvinner i arbeidsstyrken, i alderen 20-66 år, i 2000 og i 2009, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Andel kvinner i arb. styrken 2000	Andel kvinner i arb. styrken 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
1.Bygland	69,3	77,1	7,8	11
1.Audnedal	72,8	80,5	7,7	11
3.Evje og Hornnes	72,6	77,2	4,6	6
3.Farsund	71,7	75,9	4,2	6
5.Hægebostad	74,2	77,3	3,1	4
6.Lillesand	73	75,8	2,8	4
7.Kvinesdal	75	77,3	2,3	3
7.Lindesnes	70,9	72,7	1,8	3

Tabellen viser at andelen kvinner som jobber 30 timer eller mer per uke har økt noe mer i Vest-Agder enn for landet for øvrig fra 2000 til 2009, noe som betyr at vestfylket har tatt igjen noe av forspranget landsgjennomsnittet har representert.

Fylker/kommuner	Andel kvinner i arb. styrken 2000	Andel kvinner i arb. styrken 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
9.Vegårshei	73,2	74,8	1,6	2
9.Mandal	72	73,5	1,5	2
9.Marnardal	73	74,3	1,3	2
9.Søgne	73,9	75,2	1,3	2
13.Kristiansand	75	76,3	1,3	2
14.Flekkefjord	75,5	76,5	1	1
14.Åmli	70,4	71,3	0,9	1
14.Grimstad	73,2	74,1	0,9	1
14.Åseral	80,5	81,4	0,9	1
14.Gjerstad	71	71,5	0,5	1
14.Froland	74,2	74,7	0,5	1
14.Lyngdal	74,2	74,6	0,4	1
21.Bykle	86,5	86,6	0,1	0
21.Birkenes	72,8	72,7	-0,1	0
21.Sirdal	81,7	81,4	-0,3	0
21.Tvedestrand	72,3	72	-0,3	0
25.Arendal	75	74,6	-0,4	-1
25.Vennesla	73,1	72,6	-0,5	-1
25.Valle	81,5	80,7	-0,8	-1
25.Songdalen	74,5	73,5	-1	-1
29.Iveland	71	69,7	-1,3	-2
30.Risør	74,5	70,2	-4,3	-6

KILDE SSB: Arbeidskraftundersøkelsen (AKU), brutt ned på kommune ved hjelp av tall over registrert helt arbeidsledige og foreløpige tall fra den registerbaserte sysselsettingsstatistikken.

5.5 KVINNERS ARBEIDSTID 2000-2009

Kvinnens arbeidstid er en variabel hvor Agder over lang tid har skilt seg klart ut fra landet for øvrig, i form av at flere kvinner i regionen arbeider redusert, og at flere jobber korte deltidsstillinger (SSB opererer med arbeidstidskategoriene 1-19 timer i uka, 20-29 timer i uka og 30 timer og mer i uka). Menns arbeidstid på Agder har ligget nært landsgjennomsnittet. Kvinnens arbeidstid er et relevant tema for både likestillings- og levekårsutfordringer i regionen, fordi det betyr at kvinner har en

svak tilknytning til en sentral samfunnsarena og fordi kvinner med lave inntekter løper høyere risiko for uføretrygding (Dahl 2005).

TABELL 7 Prosentandel kvinnelige arbeidstakere med avtalt arbeidstid på 30 timer eller mer per uke i 2000 og i 2009, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring. I denne tabellen er kommune bostedskommune, ikke arbeidskommune.

Fylker/kommuner	Andel kvinner 30 t + i 2000	Andel kvinner 30 t + i 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
Alle kommuner	56,4	61,0	4,6	8
Aust-Agder	46,5	51,3	4,9	10
Vest-Agder	44,6	50,9	6,2	14
1.Åseral	30,9	40,7	9,8	32
2.Iveland	35,4	46,2	10,8	31
3.Hægebostad	30,3	39,1	8,8	29
4.Bygland	34,9	44,6	9,7	28
5.Valle	40,1	50,8	10,7	27
6.Vennesla	36,1	45,5	9,4	26
7.Marnardal	33,8	41,6	7,8	23
8.Froland	40,7	49,4	8,6	21
9.Åmli	41,6	50	8,4	20
10.Sirdal	43	49,8	6,8	16
11.Kristiansand	49,7	57,3	7,5	15
11.Birkenes	37,7	43,3	5,6	15
13.Songdalen	39,9	45,3	5,4	14
13.Vegårshei	34,8	39,5	4,7	14
15.Flekkefjord	38,6	43,8	5,2	13
15.Risør	45,4	51,3	6	13
15.Evje og Hornnes	38,7	43,7	5	13
15.Kvinesdal	37,5	42,2	4,6	13
19.Søgne	42,4	47,3	4,9	12
20.Arendal	49	54,4	5,4	11
20.Audnedal	33,5	37,1	3,5	11
22.Lindesnes	36,2	39,7	3,5	10
23.Mandal	44,8	48,6	3,8	8
23.Lillesand	48,6	52,5	3,9	8
25.Tvedestrand	46,2	49,2	3	6
25.Gjerstad	41,3	43,8	2,5	6
25.Grimstad	48,4	51,2	2,8	6
28.Farsund	42,5	44,3	1,9	4
29.Lyngdal	41,1	41,2	0,2	0
30.Bykle	62,1	56,9	-5,2	-8

KILDE Tallene er spesialbestilt fra SSB.

I tabell 8 ser vi hvordan agderfylkene har hatt en positiv utvikling i kvinners inntekter i perioden 2000-2009. Regionen har faktisk også tatt igjen noe av gapet mellom landsdelens kvinneinntekter og gjennomsnittlig kvinneinntekt i landet.

Tabellen viser at andelen kvinner som jobber 30 timer eller mer per uke har økt noe mer i Vest-Agder enn for landet for øvrig fra 2000 til 2009, noe som betyr at vestfylket har tatt igjen noe av forspranget landsgjennomsnittet har representert. Økningen i Aust-Agder ligger nært økningen nasjonalt. Fremdeles er det imidlertid rundt 10 % flere kvinner som jobber 30 timer eller mer i uka i landet som helhet enn det som er tilfelle på Agder.

Vi ser at en del bygdekommuner har hatt den største prosentvise veksten i andelen kvinner som jobber 30 timer i uka eller mer, mens bykommunene har hatt mindre prosentvis vekst på denne variabelen. Dette må ses i sammenheng med at en god del bygdekommuner hadde relativt lave andeler kvinner med den lengste arbeidstiden i 2000. Kristiansand er bykommunene på Agder med størst økning i andelen kvinner med den lengste arbeidstiden. De kommunene som har flest kvinner med slik arbeidstid i 2009 er Kristiansand, Bykle, Arendal, Lillesand, Risør og Grimstad.

5.6 KVINNERS INNTEKT 2000-2009

På Agder ligger inntektsnivået for menn nokså tett på landsgjennomsnittet, mens det ligger markant under for kvinner. Dette henger hovedsakelig sammen med at kvinner på Agder som tidligere nevnt ofte jobber redusert, men også kvinners overrepresentasjon blant uførepensjonistene i landsdelen kan forklare noe av dette bildet.

I tabell 8 ser vi hvordan agderfylkene har hatt en positiv utvikling i kvinners inntekter i perioden 2000-2009. Regionen har faktisk også tatt igjen noe av gapet mellom landsdelens kvinneinntekter og gjennomsnittlig kvinneinntekt i landet. Vi ser at det er en lang rekke innlandskommuner som har hatt den største prosentvise økningen i kvinners inntekt. Selv om inntektsøkningen selvfølgelig har med lønnsvekst å gjøre, avspeiler den også en økt yrkesaktivitet for agderkvinnene i den aktuelle perioden. Bykle er kommunen på Agder med høyest inntekt for kvinner i både 2000 og i 2009. Dette er en kommune med mange arbeidsplasser kvinner tradisjonelt har orientert seg mot, og med høy yrkesaktivitet og relativt store stillingsbrøker blant kommunens kvinner.

TABELL 8 Kvinners gjennomsnittlige årlige bruttoinntekt i 2000 og 2009, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Kvinner innt. 2000	Kvinner innt. 2009	Endring i kvinners bruttoinntekt 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
Alle kommuner	176 300	275 400	99 100	56
Aust-Agder	154 100	250 800	96 700	63
Vest-Agder	155 100	250 500	95 400	62
1.Hægebostad	132 600	237 600	105 000	79
2.Iveland	128 900	224 400	95 500	74
3.Åseral	141 300	242 200	100 900	71
3.Åmli	138 900	237 000	98 100	71
5.Audnedal	136 500	230 000	93 500	68
6.Vennesla	136 700	228 900	92 200	67
6.Songdalen	144 600	242 100	97 500	67
6.Birkenes	138 000	231 000	93 000	67
6.Sirdal	160 900	268 600	107 700	67
10.Gjerstad	137 400	228 200	90 800	66
11.Lillesand	158 400	261 500	103 100	65
11.Flekkefjord	150 000	247 200	97 200	65
13.Marnardal	136 800	224 900	88 100	64
13.Farsund	144 000	236 300	92 300	64
13.Arendal	159 200	261 100	101 900	64
16.Lindesnes	136 200	222 500	86 300	63
16.Kvinesdal	141 300	230 500	89 200	63
16.Valle	159 800	260 400	100 600	63
19.Froland	147 300	237 900	90 600	62
20.Tvedestrand	143 300	231 300	88 000	61
20.Vegårshei	140 900	227 300	86 400	61
20.Bygland	153 800	248 000	94 200	61
20.Evje og Hornnes	148 500	238 800	90 300	61
20.Mandal	148 500	238 700	90 200	61
20.Grimstad	155 100	249 300	94 200	61
20.Lyngdal	143 900	231 000	87 100	61
27.Søgne	154 600	247 100	92 500	60
28.Kristiansand	166 500	264 800	98 300	59
29.Risør	155 600	240 400	84 800	54
29.Bykle	182 100	280 500	98 400	54

5.7 UNGDOMS UTDANNINGSVALG 2000-2010

Ungdoms valg av videregående utdanning kan indikere hvorvidt gutter og jenter sikter mot videre høyskole- eller universitetsutdanning, noe som er relevant i et likestillingsperspektiv. Det er også interessant å se på hvor kjønns-tradisjonelt gutter og jenter velger. Utdanningsreform i perioden vi ser på vanskeliggjør direkte sammenligninger mellom 2000 og 2010 på en del studieretninger, og derfor har vi valgt ut noen som er sammenlignbare. Når vi gjør dette må det likevel presiseres at læreplanene på disse studieretningene ble endret med Kunnskapsløftet, noe som betyr at innholdet i utdanningene på de to tidspunktene ikke er identisk. For vårt formål er det fremdeles interessant å sammenligne ungdoms valg av utvalgte studieretninger i 2000 og i 2010.

Det som i 2000 ble kalt "allmenne, økonomiske og administrative fag" er det som i 2010 heter "studiespesialisering". Vi legger til grunn at elever som velger det som i dag heter studiespesialisering vil ha den største andelen som vil gå videre til høyskole- eller universitetsutdanning.

Tabell 9 viser at jentene er i overtall blant de som velger studiespesialisering. I 2000 var det omtrent like fordeling mellom menn og kvinner på denne studieretningen, mens det for landet var en viss overvekt av kvinner. I 2010 er den nasjonale forskjellen nesten uendret, mens forskjellene har økt på Agder. Denne kjønnsbalansen innebærer en likestillingsutfordring for regionen. Om jentene siktet seg inn mot et lavere utdanningsnivå enn guttene ville dette representert et enda større likestillingsproblem, ettersom unge menn med lav utdanning sannsynligvis går inn i yrker med høyere lønn enn hva som ville vært tilfelle for unge kvinner i samme kategori.

TABELL 9 Elever i videregående opplæring, fordelt på utvalgte studieretninger, kjønn og bostedskommune, 2000 og 1.10.2010, kjønnsforskjell i prosentpoeng i 2000 og i 2010, og endring i kjønnsforskjell i prosentpoeng i perioden. Rangert etter endring i kjønnsforskjell i prosentpoeng i perioden.

Fylker/kommuner	Allmenne, øk. og adm. fag 2000		Kjønnsforskj. 2000	Studiespes. 2010		Kjønnsforskj. 2010	Endring i kjønnsforsk. 2000-2010
	Menn	Kvinner		Menn	Kvinner		
Alle kommuner	45,9	54,1	8,2	44	56	12	3,8
Aust-Agder	50,2	49,8	0,4	42,2	57,6	15,4	15
Vest-Agder	48,1	51,9	3,8	43,2	56,8	13,6	9,8
1.Åseral	27,8	72,2	44,4	50	50	0	-44,4
2.Sirdal	25,9	74,1	48,2	31,8	68,2	36,4	-11,8
3.Bykle	60,9	39,1	21,8	40	60	20	-1,8
4.Vegårshei	45,5	54,5	9	45,9	54,1	8,2	-0,8
5.Valle	52,6	47,4	5,2	47,6	52,4	4,8	-0,4
6.Audnedal	56	44	12	43,5	56,5	13	1
7.Lillesand	49,3	50,7	1,4	48,4	51,6	3,2	1,8
8.Songdalen	44,4	55,6	11,2	43,4	56,6	13,2	2
9.Gjerstad	50	50	0	48,4	51,6	3,2	3,2
10.Vennesla	39,4	60,6	21,2	37,6	62,4	24,8	3,6
11.Kristiansand	49,8	50,2	0,4	46,7	53,3	6,6	6,2
11.Evje og Horn.	45	55	10	41,9	58,1	16,2	6,2

Fylker/kommuner	Allmenne, øk. og adm. fag 2000		Kjønnforskj. 2000	Studiespes. 2010		Kjønnforskj. 2010	Endring i kjønnforskj. 2000-2010
	Menn	Kvinner		Menn	Kvinner		
13.Risør	55,7	44,3	11,4	40,7	59,3	18,6	7,2
14.Bygland	40,9	59,1	18,2	36,8	63,2	26,4	8,2
15.Marnardal	42,3	57,7	15,4	37,5	62,5	25	9,6
16.Grimstad	51,9	48,1	3,8	43	57	14	10,2
17.Tvedestrand	53,7	46,3	7,4	41,1	58,9	17,8	10,4
18.Søgne	47,7	52,3	4,6	41,9	58,1	16,2	11,6
19.Arendal	49,4	50,6	1,2	43	57	14	12,8
20.Flekkefjord	45,9	54,1	8,2	38,1	61,9	23,8	15,6
21.Lyngdal	49,4	50,6	1,2	40,7	59,3	18,6	17,4
22.Kvinesdal	44,9	55,1	10,2	35,8	64,2	28,4	18,2
23.Mandal	50,2	49,8	0,4	39,5	60,5	21	20,6
24.Froland	47,7	52,3	4,6	37,1	62,9	25,8	21,2
25.Farsund	49,1	50,9	1,8	37,6	62,4	24,8	23
26.Hægebostad	51,3	48,7	2,6	36,4	63,6	27,2	24,6
27.Lindesnes	51	49	2	35,3	64,7	29,4	27,4
28.Iveland	38,9	61,1	22,2	22,2	77,8	55,6	33,4
29.Åmli	51,5	48,5	3	30,4	69,6	39,2	36,2
30.Birkenes	50	50	0	31,3	68,7	37,4	37,4

KILDE Tallene er spesialbestilt fra SSB.

Tabellen viser at kommunene som kommer ut med et positivt tall i kolonnen helt til høyre, har fått et større kjønnsgap i valg av studiespesialisering i perioden, mens de med negativt tall har redusert denne ubalansen. Åseral og Sirdal har redusert kjønnsubalansen i valget av studiespesialisering mest, men har få elever i befolkningen. Små endringer kan dermed gi store utslag i tabellen. Dessuten kan små kommuner ha størrelsesforskjeller mellom jente- og gutter i befolkningen som kan gi utslag her.

Vi går videre til å se på en tradisjonelt kvinnedominert studieretning – helse- og sosialfag: Tabell 10 under viser mannandelen på helse- og sosialfag i 2000 og per. 01.10.2010, samt endringen i prosentpoeng i perioden. Vi ser at Aust- og Vest-

Agder har hatt veldig forskjellig utvikling: Aust-Agder har hatt en økning i mannandelen på helse- og sosialfag i perioden, og har faktisk gått forbi landsgjennomsnittet, mens Vest-Agder har stått på stedet hvil og gitt de andre et økt forsprang. Vi ser at mange bygdekommuner i Aust-Agder har hatt den største økningen i mannandel i prosentpoeng. Det er imidlertid viktig å presisere at også disse kommunene har få elever. Også flere av de mer folkerike kommunene har imidlertid hatt en positiv utvikling på dette området. Av disse kommer Grimstad best ut.

TABELL 10 Mannsandel på helse- og sosialfag 2000 og per. 01.10.2010, og endringer i mannsandel i prosentpoeng i perioden. Rangert etter endring i mannsandel i prosentpoeng i perioden.

Fylker/kommuner	Mannsandel på helse- og sosialfag 2000	Mannsandel på helse- og sosialfag 2010	Endring i mannsandel på helse- og sosialfag i prosentpoeng 2000-2010
Alle kommuner	8,2	12,5	4,3
Aust-Agder	5,9	13,3	7,4
Vest-Agder	7	6,8	-0,2
1.Bygland	0	40	40
2.Åmli	0	27,8	27,8
3.Gjerstad	0	22,2	22,2
4.Iveland	0	20	20
5.Marnardal	7,7	27,3	19,6
6.Evje og Hornnes	0	10,3	10,3
7.Valle	0	10	10
8.Grimstad	5,4	15,2	9,8
9.Farsund	2,9	11,1	8,2
10.Søgne	4,8	12,9	8,1
11.Tvedestrand	0	6,5	6,5
12.Vennesla	1,2	7	5,8
13.Arendal	7,8	13	5,2
14.Risør	14,3	19,4	5,1
15.Froland	0	2,9	2,9
16.Flekkefjord	4,2	6,3	2,1
17.Birkenes	5,3	6,7	1,4
18.Lillesand	11,1	11,6	0,5
19.Songdalen	0	0	0
19.Åseral	0	0	0
19.Audnedal	0	0	0
19.Lindesnes	0	0	0
19.Hægebostad	0	0	0
19.Vegårshei	0	0	0
19.Bykle	0	0	0
26.Lyngdal	5,1	3,3	-1,8
27.Mandal	5,2	3,1	-2,1
28.Kristiansand	12,4	8,5	-3,9
29.Kvinesdal	12,9	5,1	-7,8
30.Sirdal	11,1	0	-11,1

KILDE Tallene er spesialbestilt fra SSB.

Videre er det interessant å se nærmere på en tradisjonelt mannsdominert studieretning: Tabell 11 under viser kvinneandelen på elektrofag i 2000 og per 01.10.2010, samt endringen i prosentpoeng i perioden. Det er i det hele tatt veldig få jenter som velger elektrofag. Allikevel ser vi en økning på Agder som ligger over landsgjennomsnittet. Her er det Vest-Agder som utmerker seg i positiv retning, og fylket ligger nå i nærheten av snittet for landet.

Oppsummert så viser tabell 10 og 11 at elever på Agder velger noe mer kjønnsstradisjonelt på de utvalgte studieretningene enn i landet for øvrig. Men: Sett under ett har Agder halt innpå i den perioden vi ser på.

TABELL 11 Kvinneandel på elektrofag 2000 og 1.10.2010, og endringer i kvinneandel i prosentpoeng i perioden. Rangert etter endring i kvinneandel i prosentpoeng i perioden.

Fylker/kommuner	Kvinneandel på elektrofag 2000	Kvinneandel på elektrofag 2010	Endring i kvinneandel på elektrofag i prosentpoeng 2000-2010
Alle kommuner	3,8	4,9	1,1
Aust-Agder	0,5	1,9	1,4
Vest-Agder	1,8	4,3	2,5
1.Tvedestrand	0	20	20
2.Mandal	0	10,8	10,8
3.Flekkefjord	0	8	8
4.Lyngdal	0	6,3	6,3
5.Søgne	0	5,6	5,6
6.Lillesand	0	5	5
7.Kristiansand	3,7	4,6	0,9
8.Arendal	1,3	1,9	0,6
9.Farsund	0	0	0
9.Vennesla	0	0	0
9.Songdalen	0	0	0
9.Åseral	0	0	0
9.Audnedal	0	-	0
9.Lindesnes	0	0	0
9.Hægebostad	0	0	0
9.Kvinesdal	0	0	0
9.Risør	0	0	0
9.Grimstad	0	0	0
9.Gjerstad	0	0	0
9.Vegårshei	0	0	0
9.Froland	0	0	0
9.Birkenes	0	0	0
9.Åmli	0	-	0

Slik situasjonen er i dag vil det fra et likestillingsperspektiv være viktig å sørge for at menn ikke sakker akterut i forhold til høyere utdanning.

Fylker/kommuner	Kvinneandel på elektrofag 2000	Kvinneandel på elektrofag 2010	Endring i kvinneandel på elektrofag i prosentpoeng 2000-2010
9.Iveland	0	0	0
9.Evje og Hornnes	0	0	0
9.Bygland	0	0	0
9.Valle	0	0	0
9.Bykle	0	0	0
29.Sirdal	11,1	0	-11,1
30.Marnardal	33,3	0	-33,3

KILDE Tallene er spesialbestilt fra SSB.

Tiårssatsningen for likestilling på Agder, Fritt valg, inkluderer mange ulike prosjekter som skal få jenter og gutter til å velge mer utradisjonelle utdanninger. Se www.frittvalg.no for mer informasjon.

5.8 ANDEL KVINNER OG MENN MED HØYERE UTDANNING 2000-2009

Om vi ser på andelen kvinner med høyere utdanning, ligger utdanningsnivået for kvinner på Agder noe under landsgjennomsnittet. Fra 2000 til 2009 har imidlertid den prosentvise økningen vært noe høyere i agderfylkene enn for landet som helhet. Dette betyr at Agder har redusert noe av det forspranget landsgjennomsnittet har representert.

I tabell 12 under ser vi hvordan Bykle har hatt den største økningen i andelen kvinner med høyere utdanning i prosent-poeng i perioden vi ser på, mens en rekke andre bygdekommuner har hatt den største prosentvise økningen. Dette er kommuner som i utgangspunktet hadde en veldig lav andel kvinner med høyere utdanning. Muligens har noe av den økte utdanningsnivået i

disse kommunene med desentraliserte utdannings-tilbud å gjøre. Både Hægebostad, Åseral og Bykle nevner dette som en mulig årsak til at flere kvinner i deres kommuner nå har høyere utdanning. For Hægebostads del nevnes økt kompetansebehov i bedrifter som en ytterligere forklaring. Fra Åseral legges det størst vekt på at kommunen har satset spesielt på å få utflyttede åsdøler til å flytte tilbake til kommunen når økningen i kvinners utdanningsnivå skal forklares. Åseral er kommunen med høyest økning i kvinneandelen i perioden vi ser på, noe som kan støtte en slik forklaring.

Lillesand er også en kommune som må trekkes frem når vi ser på kvinners utdanningsnivå, på grunn av en stor økning i andelen kvinner med høyere utdanning i prosentpoeng i perioden vi ser på. Etablering av Post- og teletilsynet kan ha spilt inn her, og ny E 18 kan ha gjort det enda mer attraktivt for høyt utdannede å bo i Lillesand og jobbe i Kristiansand.

TABELL 12 Andel kvinner med høyere utdanning i 2000 og 2009, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Kvinner utd. 2000	Kvinner utd. 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
Alle kommuner	21,2	27,8	6,6	31
Aust-Agder	18,8	25,2	6,4	34
Vest-Agder	19,2	25,7	6,5	34
1.Hægebostad	11,8	20,9	9,1	77

Fylker/kommuner	Kvinner utd. 2000	Kvinner utd. 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
2.Åseral	12,1	21	8,9	74
3.Vennesla	10,6	16,3	5,7	54
4.Audnedal	15,3	23,1	7,8	51
5.Bykle	21,6	32,4	10,8	50
6.Lyngdal	14,6	21,5	6,9	47
6.lveland	10,3	15,1	4,8	47
8.Kvinesdal	11,7	17	5,3	45
9.Gjerstad	11,8	16,9	5,1	43
9.Froland	11,8	16,9	5,1	43
9.Tvedestrand	15,4	22	6,6	43
12.Vegårshei	16,9	23,9	7	41
12.Lillesand	20,3	28,7	8,4	41
14.Lindesnes	14,1	19,8	5,7	40
14.Birkenes	15,9	22,2	6,3	40
16.Evje og Hornnes	15,2	21,2	6	39
17.Åmli	15,5	21,3	5,8	37
18.Flekkefjord	16,8	22,7	5,9	35
18.Farsund	14,7	19,8	5,1	35
20.Risør	16,9	22,7	5,8	34
21.Songdalen	15,6	20,6	5	32
22.Mandal	19,1	25,2	6,1	32
23.Arendal	20,1	26,3	6,2	31
24.Grimstad	21,6	28,1	6,5	30
25.Valle	19	24,6	5,6	29
25.Kristiansand	23,3	30,1	6,8	29
27.Marnardal	15,8	20,3	4,5	28
17.Bygland	20,6	26,3	5,7	28
29.Søgne	20,9	26,6	5,7	27
30.Sirdal	18,6	22,3	3,7	20

KILDE Tabell 06983 i SSB.

Som vist i tabellen under, ligger også andelen menn med høyere utdanning på Agder noe under landsgjennomsnittet. Økningen av denne andelen på Agder er også nokså lik økningen for landsgjennomsnittet. Vi ser også at andelen menn og kvinner med høyere utdannelse var tilnærmet lik i 2000, mens kvinnene har dratt fra mennene i utdanningsnivå i 2009, både nasjonalt og på Agder. I og med at kvinner frem til nå har hatt et lavere utdanningsnivå enn menn, har økt utdanning for kvinner vært et bidrag til økt likestilling. Slik situasjonen er i dag vil det fra et likestillingsperspektiv være viktig å sørge for at menn ikke sakter akterut i forhold til høyere utdanning.

Samtidig vil det fremdeles være viktig å få flere kvinner på Agder til å velge høyere utdanning, siden vi vet at høyere utdanning gir økt yrkesaktivitet (Kitterød 2004, 2005).

Den prosentvise økningen i andelen menn med høyere utdanning, og også økningen i prosentpoeng, er altså markant lavere enn den samme økningen for kvinner, både nasjonalt og regionalt. Som for en del andre indikatorer ser vi at en del bygdekommuner på Agder har hatt den største prosentvise økningen i andelen menn med høyere utdanning fra 2000 til 2009. Lillesand har hatt den største økningen i prosentpoeng.

TABELL 13 Andel menn med høyere utdanning i 2000 og 2009, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Menn utd. 2000	Menn utd. 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
Alle kommuner	21,4	23,9	2,5	12
Aust-Agder	18,8	21	2,2	12
Vest-Agder	19,1	21,8	2,7	14
1.Audnedal	9,7	13,1	3,4	35
2.Gjerstad	7,7	9,7	2	26
3.Vegårshei	11,9	14,5	2,6	22
4.Lindesnes	11,5	13,8	2,3	20
5.Hægebostad	9,9	11,8	1,9	19
5.Vennesla	10,1	12	1,9	19
5.Flekkefjord	15,1	17,9	2,8	19
8.Lillesand	20,6	24,4	3,8	18
8.Birkenes	13,7	16,1	2,4	18
10.Iveland	8,1	9,5	1,4	17
11.Risør	16,7	19,4	2,7	16
12.Mandal	18,8	21,7	2,9	15
12.Songdalen	12,5	14,4	1,9	15
12.Årli	13,1	15	1,9	15
15.Farsund	15	16,8	1,8	12
15.Lyngdal	14,3	16	1,7	12
15.Kristiansand	24,6	27,5	2,9	12
15.Åseral	10,3	11,5	1,2	12
19.Kvinesdal	10,8	12	1,2	11
20.Grimstad	22,2	24,4	2,2	10

En kan dermed anta at lengre høgskole- og universitetsutdanninger for kvinner på Agder vil kunne øke kvinners inntekter og redusere risiko for dårlige levekår.

Fylker/kommuner	Menn utd. 2000	Menn utd. 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
21.Bykle	20,7	22,7	2	10
21.Arendal	21	23	2	10
23.Søgne	20	21,8	1,8	9
23.Froland	11,2	12,2	1	9
25.Sirdal	14,4	15,6	1,2	8
25.Bygland	15,3	16,5	1,2	8
25.Marnardal	10,3	11,1	0,8	8
28.Evje og Hornnes	14,7	15,8	1,1	7
29.Tvedestrand	18,1	18,7	0,6	3
30.Valle	15,9	15,2	-0,7	-4

KILDE Tabell 06983 i SSB.

Ser vi på de delene av befolkningen som har lang høyere utdanning, det vil si mer enn 4 års utdanning, er det fremdeles langt flere menn med slik utdanningslengde enn kvinner, både nasjonalt og på Agder. Agder er preget av et relativt stort gap mellom andelen menn og kvinner med lang høyere utdanning (Magnussen, Mydland og Kvåle 2005). Som vi ser i tabell 14 har økningen i andelen kvinner med lang høyere utdanning i prosentpoeng for alle kommuner 2000-2009 vært større enn den samme økningen på Agder. Agder har imidlertid hatt en større prosentvis endring i denne perioden. Det betyr at Agder kan se ut til å hale inn på landsgjennomsnittet på dette området, om enn veldig sakte. Og ser vi på tabell 14 og 15, ser vi at

veksten i andel kvinner med lang høyere utdanning på Agder (og nasjonalt) overstiger den samme veksten for menn, både i prosentpoeng og i prosentvis endring. Kristiansand og Lillesand peker seg ut som to kommuner med mange kvinner med lang høyere utdanning i både 2000 og 2009, og disse har også hatt den største økningen i prosentpoeng i denne perioden. Som vi ser kommer en del bygdekommuner ut med veldig store prosentvise økninger i andel kvinner med lang høyere utdanning, men disse økningene utgjør for det meste minimale absolutte endringer, både fordi utgangspunktet i 2000 var så lavt og på grunn av lavt folketall i kommunene.

TABELL 14 Andel kvinner med lang høyere utdanning i 2000 og 2009, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Kvinner utd. 2000	Kvinner utd. 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
Alle kommuner	2,8	4,8	2	70
Aust-Agder	1,5	2,7	1,2	80
Vest-Agder	1,6	2,9	1,3	81
1.Gjerstad	0,2	0,9	0,7	350
2.Iveland	0,2	0,8	0,6	300
3.Åmli	0,8	2,1	1,3	163
4.Sirdal	0,5	1,3	0,8	160

Fylker/kommuner	Kvinner utd. 2000	Kvinner utd. 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
5.Flekkefjord	0,9	2,1	1,2	133
5.Lyngdal	0,6	1,4	0,8	133
7.Audnedal	0,5	1,1	0,6	120
8.Birkenes	0,7	1,5	0,8	114
9.Songdalen	0,8	1,7	0,9	113
10.Farsund	0,9	1,9	1	111
11.Tvedestrand	1,1	2,3	1,2	109
12.Valle	1	2	1	100
12.Evje og Hornnes	0,8	1,6	0,8	100
12.Hægebostad	0,6	1,2	0,6	100
12.Vennesla	0,4	0,8	0,4	100
12.Marnardal	0,4	0,8	0,4	100
17.Lillesand	2	3,9	1,9	95
18.Kristiansand	2,2	4,1	1,9	86
19.Grimstad	1,6	2,9	1,3	81
20.Arendal	1,8	3,2	1,4	78
21.Søgne	1,7	3	1,3	76
22.Bykle	1,4	2,4	1	71
22.Kvinesdal	0,7	1,2	0,5	71
24.Risør	1,3	2,2	0,9	69
25.Åseral	0,9	1,5	0,6	67
26.Froland	0,7	1,1	0,4	57
27.Mandal	1,5	2,3	0,8	53
28.Vegårshei	1,1	1,5	0,4	36
29.Bygland	1,5	1,8	0,3	20
30.Lindesnes	0,8	0,9	0,1	13

KILDE Tabell 06983 i SSB.

Å få flere kvinner på Agder til å velge lengre høgskole- og universitetsutdanninger, og gjerne utradisjonelle utdanninger, vil bidra til økt kjønnsbalanse i ulike sektorer av arbeidsmarkedet og kunne bety minkende lønnsforskjeller mellom kjønnene. Det er også viktig fordi vi vet at kvinners yrkesaktivitet stiger med høyere utdanning (Kitterød 2004, 2005), og at kvinner i mannsdominerte bransjer jobber mindre deltid (Skjeie og Teigen 2003). En kan dermed anta at lengre høg-

skole- og universitetsutdanninger for kvinner på Agder vil kunne øke kvinners inntekter og redusere risiko for dårlige levekår.

Tabell 15 viser at Agder fra 2000-2009 har hatt en litt større prosentvis økning i andelen menn med lang, høyere utdanning enn hva som er tilfelle for alle landets kommuner. Lillesand utmerker seg igjen som en kommune med økning i utdanningsnivå, målt i prosentpoeng. Iveland kommer godt ut

på prosentvis endring, men har uansett en svært lav andel menn med lang høyere utdanning bosatt i kommunen. Audnedal har derimot hatt en bra økning både prosentvis og i prosentpoeng. Begge disse er imidlertid små kommuner, og små endringer kan slå sterkt ut på tallene.

TABELL 15 Andel menn med lang høyere utdanning i 2000 og 2009, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Menn utd. 2000	Menn utd. 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
Alle kommuner	6,5	7,6	1,1	17
Aust-Agder	4,8	5,7	0,9	19
Vest-Agder	4,9	5,9	1	20
1.Iveland	0,5	1	0,5	100
2.Audnedal	1,8	3,1	1,3	72
3.Åseral	0,9	1,4	0,5	56
4.Åmli	2,8	4	1,2	43
5.Sirdal	2,8	3,9	1,1	39
5.Marnardal	2,3	3,2	0,9	39
7.Birkenes	2,7	3,7	1	37
8.Vegårshei	2,5	3,4	0,9	36
9.Vennesla	1,5	2	0,5	33
10.Songdalen	2	2,6	0,6	30
11.Lindesnes	2,4	3,1	0,7	29
12.Hægebostad	2,2	2,8	0,6	27
13.Lillesand	5,8	7,3	1,5	26
14.Flekkefjord	3,9	4,8	0,9	23
15.Risør	3,6	4,4	0,8	22
16.Arendal	5,7	6,8	1,1	19
16.Kristiansand	6,9	8,2	1,3	19
18.Grimstad	6,1	7,1	1	16
18.Farsund	3,7	4,3	0,6	16
20.Kvinesdal	2	2,3	0,3	15
20.Mandal	4,7	5,4	0,7	15
20.Søgne	4,8	5,5	0,7	15
23.Froland	2,3	2,6	0,3	13
24.Gjerstad	0,9	1	0,1	11

Også nasjonalt har det vært bygd mange barnehageplasser for denne aldersgruppen, men økningen i dekning er likevel markant høyere på Agder enn for landet som helhet.

Fylker/kommuner	Menn utd. 2000	Menn utd. 2009	Endring i prosentpoeng 2000-2009	Prosentvis endring 2000-2009
25.Tvedestrand	3,2	3,5	0,3	9
26.Lyngdal	2,6	2,7	0,1	4
27.Evje og Hornnes	4,3	4,4	0,1	2
28.Bykle	3,4	3,1	-0,3	-9
28.Valle	4,3	3,9	-0,4	-9
30.Bygland	3,9	3,5	-0,4	-10

KILDE Tabell 06983 i SSB.

5.9 BARNEHAGEDEKNING 2001-2009

Barnehagedekningen i en kommune sier noe om likestilling på to måter: For det første er tilgang på barnehageplass viktig for å stimulere kvinner til yrkesdeltakelse, i og med at det er kvinner som tradisjonelt har hatt hovedansvar for barneomsorgen. Det er dermed viktig for likestillingen at kommunene tilbyr attraktive barnehageplasser til dem som etterspør det. Samtidig er ikke barnehagedekningen et ensidig uttrykk for hvorvidt en kommune har vært "flink" til å bygge ut plasser, i og med at utbyggingen må stå i stil med den lokale etterspørselen. Dersom barnehagedekningen er lav på grunn av lav etterspørsel sier dette imidlertid likevel noe indirekte om likestilling, fordi lav etterspørsel kan indikere et lite likestilt arbeids- og familieliv, hvor familiene oftere har barna hjemme. I slike familier vet vi at det i all hovedsak er mødre som er hjemme med barna. Dette er

den andre måten barnehagedekning kan si noe om likestilling på.

Barnehagedekningen ⁽³⁾ på Agder har som vi har nevnt tidligere økt voldsomt fra 2000 til 2009. Spesielt gjelder dette dekningen for ett- og toåringene. Også nasjonalt har det vært bygd mange barnehageplasser for denne aldersgruppen, men økningen i dekning er likevel markant høyere på Agder enn for landet som helhet. Til tross for dette ligger Agder fortsatt under landsgjennomsnittet.

Dekningen for ett- og toåringene i 2000 og i 2009 på Agder, samt endring i prosentpoeng og prosentvis endring i denne perioden, kommer frem i tabell 16 under:

TABELL 16 Barnehagedekning for barn 1-2 år i 2001 og 2009, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Dekning 2001	Dekning 2009	Endring i prosentpoeng 2001-2009	Prosentvis endring 2001-2009
Alle kommuner	37,7	77,1	39,4	105
Aust-Agder	29,9	71,2	41,3	138
Vest-Agder	28,8	72,1	43,3	150
1.Lillesand	13,1	70,5	57,4	438
2.Hægebostad	11,6	57,9	46,3	399
3.Farsund	16,4	80	63,6	388
4.Søgne	13,3	61,3	48	361
5.Gjerstad	17,2	75,6	58,4	340
6.Songdalen	16,3	67,8	51,5	316

(3) Barnehagedekning betyr andel barnehagebarn 1-2 år i forhold til innbyggere 1-2 år totalt sett og barnehagebarn 3-5 år i forhold til innbyggere 3-5 år totalt sett.

Fylker/kommuner	Dekning 2001	Dekning 2009	Endring i prosentpoeng 2001-2009	Prosentvis endring
6.Songdalen	16,3	67,8	51,5	316
7.Vennesla	19,8	71,1	51,3	259
8.Lyngdal	18,3	62,6	44,3	242
9.Birkenes	20,3	66	45,7	225
10.Tvedestrand	24,3	78,9	54,6	225
11.Lindesnes	23,9	71,9	48	201
12.Grimstad	27,1	78,8	51,7	191
13.Froland	23,4	63,3	39,9	171
14.Vegårshei	33,3	85,7	52,4	157
15.Mandal	32,1	73,5	41,4	129
16.Kristiansand	34,3	76,4	42,1	123
17.Arendal	33,7	70	36,3	108
18.Flekkefjord	30,3	62,1	31,8	105
19.Risør	29,8	60,6	30,8	103
20.Audnedal	43,8	81,8	38	87
21.Kvinesdal	34	60,4	26,4	78
22.Evje og Hornnes	29,3	51,7	22,4	76
23.Valle	51	81,5	30,5	60
24.Marnardal	30,9	49,2	18,3	59
25.Iveland	56	77,8	21,8	39
25.Sirdal	60	83,3	23,3	39
27.Åmli	54,8	69,4	14,6	27
28.Åseral	72,7	83,3	10,6	15
29.Bykle	69	78,9	9,9	14
30.Bygland	75	68,8	-6,2	-8

KILDE Tabell 06423 i SSB.

Her ser vi at Bygland kommune var kommunen på Agder med høyest barnehagedekning (75 %) i alderen 1-2 år i 2001, mens Vegårshei hadde den høyeste barnehagedekningen (85,7 %) i 2009. Naturlig nok er det de kommunene som i utgangspunktet hadde lav barnehagedekningen som har økt dekningen mest i denne perioden. Farsund er som tidligere nevnt den sørlandskommunen som har størst økning i prosentpoeng i barnehagedekning for de minste, og har også en høyere barnehagedekning enn de aller fleste andre

kommunene i 2009. Lillesand er den kommunen på Agder som har opplevd størst prosentvis økning i barnehagedekning. De hadde svært lav barnehagedekning for de minste i 2001, og har mer enn firedoblet denne. I tillegg til å trekke frem kommunene med størst prosentvis økning i barnehagedekningen, er det også viktig å trekke frem Tvedestrand, Vegårshei og Grimstad, som har hatt solide økninger målt i prosentpoeng.

Går vi over til 3-5-åringene, har Agders forholdsvis barnehageutbygging vært et godt hakk over den nasjonale utbygningen, slik at Agder nå har like god dekning som landet

for øvrig. Dette er altså et område hvor Agder har tatt igjen forspranget.

TABELL 17 Barnehagedekning for barn 3-5 år i 2001 og 2009, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Dekning 2001	Dekning 2009	Endring i prosentpoeng 2001-2009	Prosentvis endring 2001-2009
Alle kommuner	80	96,2	16,2	20
Aust-Agder	72,6	96,6	24	33
Vest-Agder	74,9	96,1	21,2	28
1.Vennesla	60,7	96,6	35,9	59
2.Birkenes	59,7	94,1	34,4	58
3.Grimstad	64,2	98,5	34,3	53
4.Farsund	68	100,6	32,6	48
5.Vegårshei	67,9	97,3	29,4	43
6.Søgne	63,1	88,5	25,4	40
6.Lyngdal	66,6	93,4	26,8	40
6.Froland	63,9	89,2	25,3	40
9.Tvedestrand	69,4	96,5	27,1	39
10.Hægebostad	69,7	95,7	26	37
11.Lillesand	71,5	95,5	24	34
12.Lindesnes	73,7	95,8	22,1	30
12.Valle	88,3	114,7	26,4	30
14.Arendal	74,8	96,6	21,8	29
15.Kvinesdal	74,8	94,7	19,9	27
16.Kristiansand	78,4	97,8	19,4	25
17.Risør	79,1	97,2	18,1	23
17.Evje og Hornnes	77,9	95,6	17,7	23
19.Flekkefjord	77,3	94	16,7	22
20.Songdalen	72,9	86,8	13,9	19
21.Mandal	85	99,1	14,1	17
22.Audnedal	85,3	95,9	10,6	12
23.Bygland	93,5	104,3	10,8	12
24.Gjerstad	87,8	95,2	7,4	8
24.Sirdal	85,7	92,4	6,7	8
26.Marnardal	83,7	89,5	5,8	7
27.Iveland	92,1	97,3	5,2	6

Fylker/kommuner	Dekning 2001	Dekning 2009	Endring i prosentpoeng 2001-2009	Prosentvis endring
27.Iveland	92,1	97,3	5,2	6
28.Åmli	89,8	89,3	-0,5	-1
29.Åseral	100	97,1	-2,9	-3
30.Bykle	102,5	97,3	-5,2	-5

KILDE Tabell 06423 i SSB.

Her blir bildet litt annerledes, og vi ser at for eksempel Gjerstad, som har økt barnehagedekningen sin voldsomt for de yngste barna, ikke har gjort det samme for de eldste. Dette gjelder også for Songdalen. Dette henger naturlig nok sammen med at disse kommunene hadde store forskjeller i dekning for de to ulike aldersgruppene i utgangspunktet. Ellers ser vi at mange av de kommunene som har bygd forholdsvis flest barnehageplasser for de yngste, også har opprettet forholdsvis mange plasser for de eldste barna. Vi ser at Vennesla kommer best ut på barnehagedekning for de eldste barna i perioden 2001-2009: De har både størst prosentvis endring og størst endring i prosentpoeng. Dette var også en av kommunene som hadde opplevd størst økning i kvinne-andelen i perioden vi ser på.

På spørsmål om årsakene til den høye barnehageutbyggingen i den perioden vi ser på, er svaret fra Farsund kommune at

dette har vært en bevisst satsning i kommunen, og ikke noe som har kommet i etterkant av etterspørsel. Gjerstad mener de nasjonale føringene har hatt noe å si, men at satsningen på barnehageutbyggingen også har vært et middel for å få flere folk til å bosette seg i kommunen. Fra Birkenes hevdes det samme, samtidig som barnehageutbyggingen her også har vært en respons på økt behov. Fra Lillesand kommune sin side legges det utelukkende vekt på det økte behovet for barnehageplasser i den aktuelle perioden.

Tabell 18 viser en oversikt over den totale barnehagedekningen (for barn 1-5 år) i kommunene på Agder i 2001 og 2010, samt endring i perioden. I 2010 er den landsgjennomsnittlige barnehagedekningen 89,2 prosent. Aust-Agder har samme år en dekning på 88,4 prosent, mens Vest-Agder har en dekning på 87,4.

TABELL 18 Barnehagedekning for barn 1-5 år i 2001 og 2010, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Dekning 2001	Dekning 2010	Endring i prosentpoeng 2001-2010	Prosentvis endring 2001-2010
1.Farsund	48	92,5	44,5	93
1.Birkenes	44,9	86,5	41,6	93
3.Lyngdal	47	89,2	42,2	90
3.Grimstad	49,4	93,7	44,3	90
5.Vennesla	45,5	83,1	37,6	83
6.Søgne	44	80	36	82
7.Lillesand	48,6	86,3	37,7	78
8.Tvedestrand	51	89,5	38,5	75
9.Froland	47,8	81,9	34,1	71

Fylker/kommuner	Dekning 2001	Dekning 2010	Endring i prosentpoeng 2001-2010	Prosentvis endring
9.Froland	47,8	81,9	34,1	71
10.Vegårshei	55,6	91,8	36,2	65
11.Lindesnes	55,8	90,6	34,8	62
12.Hægebostad	48,7	78,5	29,8	61
12.Gjerstad	58,4	94,1	35,7	61
14.Songdalen	52,2	80,8	28,6	55
15.Risør	59,4	89,1	29,7	50
16.Kristiansand	61,1	90,1	29	47
16.Kvinesdal	57,8	85,2	27,4	47
16.Arendal	58,6	86,3	27,7	47
19.Evje og Hornnes	60,4	84,3	23,9	40
20.Flekkefjord	60,6	82,6	22	36
21.Mandal	64,2	86,8	22,6	35
22.Valle	71,6	93,7	22,1	31
23.Marnardal	63,9	80,4	16,5	26
24.Sirdal	74,3	91,1	16,8	23
25.Bygland	86,5	103,6	17,1	20
26.Iveland	77,8	89,8	12	15
27.Åmli	78,5	86,4	7,9	10
27.Audnedal	69,1	75,9	6,8	10
29.Bykle	88,4	96	7,6	9
30.Åseral	91,4	92,2	0,8	1
28.Åmli	89,8	89,3	-0,5	-1
29.Åseral	100	97,1	-2,9	-3
30.Bykle	102,5	97,3	-5,2	-5

KILDE Statistikkbanken, SSB.

5.10 ANDEL KVINNER I KOMMUNESTYRENE 1999-2007

Kvinneandelen i kommunestyrene på Agder er en sentral indikator for å kunne si noe om graden av likestilling i det politiske liv. Og selv om det kanskje er større kjønnsbalanse

i partienes aktive medlemmer, så sier de valgte representantene noe om hvem partiene setter som sine toppkandidater. Det sier også noe om hvem velgerne ønsker inn i kommunestyrene

TABELL 19 Kvinneandel av valgte kommunestyreprerentanter i 1999 og 2007, endring i prosentpoeng og prosentvis endring i perioden. Rangert etter prosentvis endring.

Fylker/kommuner	Kvinneandel 1999	Kvinneandel 2007	Endring i prosentpoeng 2003-2007	Prosentvis endring 2003-2007
Alle kommuner	34,1	38	3,9	11
Aust-Agder	27	36	9	33
Vest-Agder	31,6	34	2,4	8
1.Vegårshei	9,5	38,1	28,6	301
2.Froland	19	41,1	22,1	116
3.Åmli	19	35,3	16,3	86
4.Åseral	23,5	41,1	17,6	75
5.Songdalen	24	40	16	67
6.Grimstad	28,8	45,7	16,9	59
7.Bygland	13,3	20	6,7	50
8.Iveland	11,8	17,6	5,8	49
9.Kvinesdal	22,9	33,3	10,4	45
9.Arendal	28,2	41	12,8	45
9.Tvedestrand	27,6	40	12,4	45
9.Lyngdal	31	44,8	13,8	45
13.Birkenes	29,6	40,7	11,1	38
14.Farsund	20,7	27,6	6,9	33
15.Evje og Hornnes	38,1	42,9	4,8	13
16.Lillesand	27,6	31	3,4	12
17.Mandal	33,3	37,1	3,8	11
18.Kristiansand	37,7	39,6	1,9	5
19.Søgne	40	40,7	0,7	2
20.Gjerstad	38,1	38,1	0	0
20.Valle	28,6	28,6	0	0
20.Flekkefjord	34,3	34,3	0	0
20.Marnardal	23,8	23,8	0	0
24.Vennesla	37,1	33,3	-3,8	-10
25.Lindesnes	28	23,8	-4,2	-15
26.Risør	38,7	32,3	-6,4	-17

En del bykommuner på Agder kommer bedre ut på SSBs likestillingsindeks i dag enn for ti år siden, mens en del bygdekommuner kommer dårligere ut.

Fylker/kommuner	Kvinneandel 1999	Kvinneandel 2007	Endring i prosentpoeng 2003-2007	Prosentvis endring
26.Risør	38,7	32,3	-6,4	-17
27.Bykle	30,8	23,1	-7,7	-25
28.Hægebostad	28,6	19	-9,6	-34
29.Audnedal	26,3	10,5	-15,8	-40
30.Sirdal	58,8	35,3	-23,5	-60

KILDE Tabell 04813 i SSB.

Her er det spesielt en del bygdekommuner, og flere i Aust-Agder, som har opplevd størst økning i kvinneandelen i kommunestyrene. Disse hadde også veldig lav kvinneandel i utgangspunktet. Vegårshei kommune har opplevd den største prosentvise endringen, og går igjen som en kommune som har fått både høyere kvinneandel, høyere barnehagedekning og høyere andel kvinnelige kommunestyrerepresentanter i den perioden vi ser på. De var også den kommunen som hadde lavest andel kvinner i kommunestyret i 1999. På spørsmål fra oss fremstilles den store økningen i kvinneandelen i kommunestyret i Vegårshei som tilfeldig. I Froland hevdes det at partiene har vært bevisste på å sette profilerte kvinner høyt oppe på listene.

Oppsummeringsvis ser vi av tabell 19 over at andelen kvinnelige kommunestyrerepresentanter på Agder fremdeles ligger under landssnittet, men at spesielt Aust-Agder har tatt innpå forspranget.

5.11 HOLDNINGER TIL LIKESTILLING

Undersøkelser har vist at der er forholdsvis flere religiøst aktive personer i Vest-Agder enn i andre deler av landet, og at disse er mer konservative i kjønnsrollespørsmål enn religiøst aktive i andre fylker (Se Repstad i Magnussen m. fl. 2005). Lilleaas og Ellingsen (2010) viser at der er forholdsvis flere likestillingskonservative menn på Agder enn i landet for øvrig. Det pågår også forskning som kan si noe om mulige endringer i likestillingsholdninger i Vest-Agder over tid (Magnussen og Repstad, under publisering).

5.12 OPPSUMMERING, LIKESTILLING PÅ AGDER 2000-2010

5.12.1 LIKESTILLING I REGIONEN

LIKESTILLINGSINDEKSEN En del bykommuner på Agder kommer bedre ut på indeksen i dag enn for ti år siden, mens en del bygdekommuner kommer dårligere ut.

KVINNEANDEL I BEFOLKNINGEN Her er det lite forandringer i perioden samlet sett.

SYSSELSETTING OG NÆRINGSSTRUKTUR

Syssetningen på Agder har økt, og det er lite som tyder på at der blir forholdsvis mindre sekundærnæringer.

UFØRHET På grunn av manglende tall på mottakere av tidsbestemt uføretrygd kan vi ikke si noe om den totale utviklingen i andelen uførepensjonister i perioden vi ser på. I 2009 ligger imidlertid Agder godt over landsgjennomsnittet i andel uføretrygdede samlet. Spesielt gjelder dette Aust-Agder. Det er forholdsvis flere kvinner enn menn som er uførepensjonister, og dette gjelder i enda sterkere grad på Agder.

ANDEL KVINNER I ARBEIDSSTYRKEN De aller fleste kommunene på Agder har økt sin andel kvinner i arbeidsstyrken.

KVINNERS ARBEIDSTID Andelen kvinner som jobber 30 timer eller mer per uke har økt noe mer i Vest-Agder enn for landet for øvrig fra 2000 til 2009, og vestfylket har dermed redusert noe av forspranget landsgjennomsnittet har representert. Økningen i Aust-Agder er omtrent som den nasjonale økningen. Fremdeles er det rundt 10 % flere kvinner som jobber 30 timer eller mer i uka i landet som helhet enn på Agder.

KVINNERS INNTEKT Agderfylkene har høyere kvinneinntekter enn tidligere. Regionen har redusert noe av gapet mellom landsdelens kvinneinntekter og gjennomsnittlig kvinneinntekt i landet.

UNGDOMS UTDANNINGSVALG Elever på Agder velger noe mer kjønnsstradisjonelt på utvalgte studieretninger enn elever i hele landet. Agder har opplevd stor nedgang i mannsandel på studieretningen studiespesialisering, og har i dag en mannsandel som ligger noe under landsgjennomsnittet. Aust-Agder har hatt økning i mannsandelen på helse- og sosialfag.

HØYERE UTDANNING Utdanningsnivået for både kvinner og menn på Agder ligger noe under landsgjennomsnittet, men avstanden til landsgjennomsnittet er redusert for kvinnes del. Det er i dag flere kvinner enn menn med høyere utdanning - både nasjonalt og på Agder. Fremdeles er det imidlertid relativt få kvinner med lang høyere utdanning på Agder.

BARNEHAGEDEKNING Barnehagedekningen på Agder har økt voldsomt, spesielt for de yngste barna. Agder har nå en barnehagedekning som ligger nært landsgjennomsnittet.

ANDEL KVINNER I KOMMUNESTYRENE Andelen kvinnelige kommunestyrerepresentanter på Agder ligger fremdeles under landssnittet, men spesielt Aust-Agder har tatt innpå forspranget.

5.12.2 LIKESTILLING I KOMMUNENE

Her er det også interessant å se om noen kommuner eller deler av Agder utmerker seg med en positiv utvikling langs flere av de variablene vi har sett på. Tabellen under oppsummerer hvilke kommuner som skårer best på ulike områder:

TABELL 20 Kommunene som skårer best på ulike likestillingsrelevante områder.

Områder	Kommuner
Best skåre på indeksen	Kristiansand, Grimstad, Arendal, Risør, Lillesand
Høyest kvinneandel	Bykle, Søgne, Vegårshei, Lillesand, Venesla, Lyngdal
Størst økning i kvinneandel	Åseral, Venesla, Vegårshei, Lillesand, Farsund
Størst økning i sysselsetting	Songdalen, Åseral, Iveland, Evje og Hornnes, Lyngdal
Lavest andel industrisysselsetting	Evje og Hornnes, Froland, Grimstad, Bykle, Bygland
Størst nedgang i industrisysselsetting	Farsund, Froland, Flekkefjord, Lillesand, Åseral, Evje og Hornnes
Færrest uføre	Bykle, Sirdal, Kristiansand, Åseral, Søgne, Farsund, Lillesand, Vegårshei
Størst nedgang i andel uføre	Bykle, Åseral, Vegårshei, Audnedal, Kristiansand, Hægebostad
Flest kvinner i arbeidsstyrken	Bykle, Åseral, Sirdal, Valle, Audnedal
Størst økn. kvinner i arbeidsstyrken	Bygland, Audnedal, Evje og Hornnes, Farsund, Hægebostad, Lillesand
Høyeste kvinneinntekter	Bykle, Sirdal, Kristiansand, Arendal, Valle
Lengst arbeidstid for kvinner	Kristiansand, Bykle, Arendal, Lillesand, Risør, Grimstad
Størst økning i arbeidstid for kvinner	Åseral, Iveland, Hægebostad, Bygland, Valle, Venesla
Størst økning i kvinneinntekter	Hægebostad, Iveland, Åseral, Åmli, Audnedal, Venesla
Høyest barnehagedekning	Bygland, Bykle, Gjerstad, Valle, Grimstad
Størst økning i dekning barn 1-2 år	Lillesand, Hægebostad, Farsund, Søgne, Gjerstad, Songdalen, Venesla, Vegårshei, Grimstad
Størst økning i dekning totalt	Farsund, Birkenes, Lyngdal, Grimstad, Venesla, Søgne, Lillesand, Tvedestrand
Flest kvinner med høyere utdanning	Bykle, Kristiansand, Lillesand, Grimstad, Søgne

Områder	Kommuner
Flest kvinner med høyere utdanning	Bykle, Kristiansand, Lillesand, Grimstad, Søgne
Størst økn. i kvinner m. høyere utd.	Hægebostad, Åseral, Vennessla, Audnedal, Bykle, Lillesand
Flest kvinner med lang høyere utd.	Kristiansand, Lillesand, Arendal, Bykle, Mandal
Størst økning i kvinner med lang utd.	Lillesand, Kristiansand, Arendal, Søgne, Åmli
Minst kjønnsforskjeller i studiespes.	Åseral, Lillesand, Gjerstad, Valle, Kristiansand, Vegårshei
Størst red. i kjønnsfors. i studiespes.	Åseral, Sirdal, Bykle, Vegårshei, Valle, Audnedal, Lillesand
Flest menn på helse- og sosialfag	Bygland, Åmli, Marnardal, Gjerstad, Risør
Størst økn. i menn på helse- og sos.	Bygland, Åmli, Gjerstad, Iveland, Marnardal
Flest kvinner i kommunestyret	Grimstad, Lyngdal, Evje og Hornnes, Froland, Åseral
Størst økning i kvinner i komm.styret	Vegårshei, Froland, Åmli, Åseral, Songdalen

Som vi har sett tidligere er det Kristiansand, Grimstad, Arendal, Risør og Lillesand som skårer best på den samlede likestillingsindeksen.

LILLESAND peker seg ut som en kommune som er inne i en positiv utvikling på mange likestillingsrelevante områder. Kommunen skårer bra på likestilling generelt. Lillesand har også høy og økende kvinneandel i befolkningen, disse har høy utdanning og utdanningsnivået stiger sterkt. Økningen i kvinners andel i arbeidsstyrken er stor, de sysselsatte kvinnene jobber relativt mye og kommunen har hatt en voldsom barnehageutbygging. Kommunen har også relativt små kjønnsforskjeller i valg av studiespesialisering. Samtidig med alle disse positive utviklingstrekkene har kommunen opplevd en relativt stor nedgang i industrisysselsettingen, noe som kan indikere et mer differensiert arbeidsmarked med attraktive jobber for begge kjønn. Nedgangen i industrisysselsettingen har ikke resultert i høye andeler (permanent) uføre. Tvert om har kommunen få uførepensjonister i sin befolkning.

BYKLE er også en kommune som skårer bra på mange områder. De har mange kvinner i befolkningen sin, disse er høyt utdannede, er i stor grad med i arbeidsstyrken, og de kvinnene som jobber har relativt lang arbeidstid. Kvinneinntektene er også høye. De har få (permanent) uføre og høy barnehagedekning. Kommunen har lav andel industrisysselsetting og mange jobber innenfor tertiærnæringer.

ÅSERAL peker seg ut ved å ha stor økning i kvinneandelen i

befolkningen, mange kvinner i arbeidsstyrken, stor økning i kvinners arbeidstid og stor økning i kvinneinntektene. De har også mange kvinner i kommunestyret, noe som er et resultat av en stor økning av kvinneandelen i politikken i den perioden vi ser på. Åseral har opplevd stor økning i sysselsetting som ikke er knyttet til sekundærnæringer og stor nedgang i andel (permanent) uføre.

KRISTIANSAND kommer best ut på den samlede likestillingsindeksen. Kommunen har få uføre og stor nedgang i andelen (permanente) uførepensjonister i befolkningen. Kvinnene i Kristiansand har høy og stigende utdanning, og de som er i arbeid har relativt lang arbeidstid (høy stillingsprosent). Kommunen har også forholdsvis små kjønnsforskjeller i valg av studiespesialisering.

VEGÅRSHEI utmerker seg ved å ha høy og økende kvinneandel, høy barnehageutbygging for de minste barna, små kjønnsforskjeller i valg av studiespesialisering og en stor økning i andelen kvinner i kommunestyret. Kommunen har samtidig opplevd stor nedgang i andelen uførepensjonister i befolkningen, og har i dag en relativt lav andel (permanent) uføre.

VENNESSLA har høy og økende kvinneandel i sin befolkning, og kommunen utmerker seg ved at kvinnene har økt både utdanning, arbeidstid og inntekt markant. Kommunen har også opplevd stor barnehageutbygging.

5.12.3 LIKESTILLING I PENDLINGSREGIONENE

Det kan videre være interessant å se hvordan ulike pendlingsregioner skårer på likestilling:

ØSTRE AGDER Arendal og Grimstad, som er tett integrert, kommer godt ut på den samlede likestillingsindeksen. Arendal utmerker seg ved å ha mange kvinner med lang høyere utdanning, og med høye inntekter, i sin befolkning. Grimstad skårer bra på barnehagedekning og utdanningsnivå blant kvinner. Kommunen utmerker seg også med en lav andel industrissysselsetting. Froland, som også er tett integrert med Arendal og Grimstad, skiller seg ikke ut positivt i likestillings-sammenheng. Gjerstad, Risør og Åmli er ikke tett integrerte, og skiller seg ut ved å ha dårlige levekår. Gjerstad og Åmli kommer heller ikke spesielt godt ut likestillingsmessig, mens Risør faktisk skårer bra på den samlede likestillingsindeksen, sammenlignet med andre kommuner på Agder. Vi finner imidlertid ikke Risør igjen blant de kommunene som skårer høyest på de likestillingsrelevante områdene vi har sett på. Vegårshei er en kommune som skiller seg positivt fra sine nabokommuner levekårsmessig, og de skiller seg også positivt ut på økning i kvinneandel og på barnehagedekning.

KRISTIANSANDSREGIONEN Her finner vi flere kommuner som skårer bra på likestilling eller som i den minste er inne i en positiv utvikling på området. Kristiansand og Lillesand skiller seg som nevnt mest ut i positiv retning, men også Søgne utmerker seg med høy kvinneandel, stor økning i barnehagedekning og høyt utdanningsnivå blant kommunens kvinner. Disse tre kommunene har også høye inntekter og relativt gode levekår. I Vennesla og Iveland er der høye uføreandeler, men i Vennesla har man som nevnt hatt en positiv utvikling på flere likestillingsrelevante områder. Iveland og Songdalen utmerker seg ikke positivt på likestillingsrelevante områder til tross for høy sysselsettingsvekst, mens Birkenes kun utmerker seg på barnehagedekning.

LISTERREGIONEN Av kommunene i Listerregionen kommer Farsund, Lyngdal og Sirdal og Hægebostad best ut på de likestillingsrelevante områdene vi ser på. Farsund har både fått forholdsvis flere kvinner i befolkningen, fått flere kvinner i arbeidsstyrken og har hatt høy barnehageutbygging.

Kommunen har også få uføre. Lyngdal ser også ut til å være inne i en positiv utvikling, med høy kvinneandel, stor sysselsetting-søkning, stor økning i barnehagedekning og økning i andelen kvinnelige kommunestyremedlemmer. Kommunen har også høy generell sysselsettingsvekst. Sirdal er en kommune med mange kvinner i arbeidsstyrken og høye kvinneinntekter, og også få uføre. Hægebostad ser t til å være inne i en god utvikling, med økt utdanning blant kvinnene i befolkningen, stor økning i kvinner i arbeidsstyrken, stor økning i kvineinntektene og stor barnehageutbygging. Flekkefjord og Kvinesdal finner vi ikke igjen blant kommunene som kommer best ut på de likestillingsrelevante områdene vi ser på. Bortsett fra Farsund og Sirdal er der gjennomgående mange uføre i Listerregionen.

LINDESNESREGIONEN Av kommunene i Lindesnesregionen er det bare Åseral og Audnedal som utmerker seg positivt på likestilling. Åseral har også færre uføre enn de andre kommunene, mens Audnedal har redusert andelen uføre i befolkningen. Audnedal har fått økt utdanningsnivå blant kvinnene i befolkningen, de har mange kvinner i arbeidsstyrken og også stor økning på dette området og de har hatt stor økning i kvineinntektene. Mandal, Lindesnes og Marnardal er ikke blant kommunene som skårer best på likestilling på ulike områder, og har gjennomgående høye uføreandeler.

SETESDALREGIONEN I denne pendlingsregionen har Evje den største sysselsettingsveksten, til tross for nedgang i industrissysselsettingen. Kommunene har hatt en stor økning i andelen kvinner i arbeidsstyrken og har relativt mange kvinner i kommunestyret. Bykle skiller seg som tidligere nevnt absolutt mest positivt ut i forhold til likestilling. Valle skiller seg ut ved å ha en stor andel kvinner i arbeidsstyrken og påfølgende høye kvineinntekter. Bygland utmerker seg ikke spesielt i forhold til likestilling.

For senteret er det tydelig at vellykket likestillingsarbeid krever trøkk både politisk og administrativt, og ikke kan delegeres til "spesielt interesserte".

6.0 LIKESTILLINGSARBEID PÅ AGDER

6.1 LIKESTILLINGSINITIATIVER I PRIVAT SEKTOR

Det foregår mange aktiviteter på Agder som har som hensikt å bedre likestillingen på ulike områder. Female Future og Global Future er to prosjekter i regi av NHO. Female Future skal bidra til å få flere kvinner inn i ledelse og styrer på Agder, og Global Future skal mobilisere høyt utdannede kvinner og menn med flerkulturell bakgrunn til ledelse og styrearbeid. NHO har også vært en drivkraft i arbeidet med jenter og teknologifag i regionen. Se www.nho.no for mer informasjon.

Eyde- og NODE-nettverkene på Agder har etablert kvinnettverket NEW (NODE EYDE WOMEN), for kvinner i sine bransjer. Nettverket jobber for å bedre karrieremulighetene til kvinner i de involverte bransjene, og for å få flere jenter til å velge relevant utdanning og jobb innenfor prosess- og olje-/gassindustri. For mer informasjon om NEW, se <http://eyde-nettverket.no/index.php?a=163&e=46&t=43&l=1>

6.2 LIKESTILLINGSARBEID I OFFENTLIG SEKTOR

Her er det viktig å trekke frem prosjektet Fritt valg – den omforente tiårssatsningen for likestilling på Agder. Målet med prosjektet er å få gutter og jenter til å velge mindre kjønnsradisjonelt i valg av utdanning og yrke. Se www.frittvalg.no for mer info.

Senter for likestilling utførte videre høsten 2010 en internettbasert spørreundersøkelse om likestillingsarbeid blant alle kommunene på Agder. I denne undersøkelsen kommer det frem at:

LIKESTILLING I PLANVERK Drøyt 65 prosent av kommunene har likestilling nevnt i sine personalpolitiske planer, mens drøyt 60 prosent har nevnt det i kommuneplanens samfunnsdel. Rundt 55 % har likestilling nevnt i andre kommunale planer. Drøyt 35 prosent har egen likestillingsplan for kommunen. Ingen oppgir å ikke omtale likestilling noe sted. (27 kommuner har svart på spørsmålet)

FORANKRING AV LIKESTILLINGSARBEID Cirka 55 prosent svarer at ansvaret for oppfølging av likestillingsarbeidet ligger hos rådmannen eller hos rådmannens ledergruppe. Rundt 25 prosent svarer at det er personalsjef eller tilsvarende som har

dette ansvaret. Bare noen ytterst få har forankret ansvaret for likestillingsarbeid hos personalkonsulent eller tilsvarende, eller har ingen forankring. (27 kommuner har svart på spørsmålet). Likestilling som tema i kommunestyret: Drøyt 60 prosent av kommunene svarer at kommunestyret ved en eller flere anledninger har uttalt seg som likestilling som tema. (26 kommuner har svar på spørsmålet).

LIKESTILLINGSARBEID Alle kommunene svarer at de har jobbet med heltid-deltid-problematikk. Drøyt 60 prosent har gjort grep for å rekruttere kvinner til høyere stillinger, mens drøyt 45 prosent har jobbet med likestilling i barnehage-sektoren. Omtrent det tilsvarende av kommunene har gjort tiltak for å få økt kjønnsbalanse i kommunestyret og med levekårsutfordringer. Nærmere 40 % har jobbet med likestilling i forhold til lederopplæring, mens rundt 35 prosent har jobbet med kompetanseheving og/eller utdanning. Drøyt 25 prosent av kommunene har arbeidet med likestilling i skolen.

Senter for likestilling har, basert på dialogmøter med agderkommuner høst 2010/vår 2011, laget en oversikt over agderkommuners likestillingsarbeid, integrering av likestilling i planverk og forankring av likestillingsansvar og –arbeid (<http://senterforlikestilling.org/monitor/monitoren/vedlegg/>). For senteret er det tydelig at vellykket likestillingsarbeid krever trøkk både politisk og administrativt, og ikke kan delegeres til "spesielt interesserte".

I dialogsamtalene med kommuner på Agder har det også vært aktuelt å lage en oversikt over likestillingsarbeid knyttet til andre diskrimineringsgrunnlag enn kjønn. Områder en del kommuner arbeider med er nedsatt funksjonsevne, i forhold til å leve opp til kravene om universell utforming, de jobber med å rekruttere mennesker med ulik etnisk bakgrunn, og de er opptatt av alder i form av å utforme en egen seniorpolitikk for sine ansatte. Områder som seksuell orientering samt religion og livssyn er ikke prioriterte områder, med unntak av Kristiansand kommune.

7.0 LIKESTILLING OG LEVEKÅR PÅ AGDER MOT 2020

Målt statistisk er Agder en mer likestilt landsdel i 2010 enn i 2000. Denne positive utviklingen bør inspirere til videre målrettet likestillingsarbeid. I et likestillingsperspektiv må regionens mål være å få balanse på alle samfunnsarenaer (også i familien) – i et kjønnsperspektiv, men også ut fra andre mangfoldsdimensjoner. Lav yrkesaktivitet for kvinner er den indikatoren som alene har høyest prediksjonsverdi for lav grad av likestilling mer generelt (Kjeldstad og Kristiansen 2001).

At flest mulig har en tett og stabil tilknytning til arbeidslivet, og slik sikrer regionen arbeidskraft og kompetanse, samt trygger sin egen forsørgelse og velferd, mener vi dermed bør ha prioritet – både for å øke likestillingen og for å bedre levekårene i regionen. Likestilling handler om å utnytte landsdelens menneskelige ressurser bedre.

7.1 ET KRITISK LIKESTILLINGSBLIKK PÅ FELLES REGIONPLAN FOR AGDER

Agder utmerker seg negativt på likestillings- og levekårs-statistikk hovedsakelig på grunn av at kvinner på Agder har en svak tilknytning til arbeidslivet (Magnussen, Mydland og Kvåle 2005) og fordi regionen har en uforholdsmessig høy andel uføretrygdede, hvorav unge kvinner er overrepresenterte (Ellingsen m.fl.2009). Regionplan Agder 2020 setter som mål at agderregionen innen 2020 ikke skiller seg ut negativt hverken på indeks for kjønnlikestilling i kommunene ("likestillingsindeksen") eller på levekårsstatistikk. Skal disse målene nås, trengs det store endringer. Fra vårt ståsted er ikke de beskrevne tiltakene i regionplanen ambisiøse nok.

Det som trolig ville bidratt mest til å få Agder opp på landsgjennomsnittet på både likestillings- og levekårsfeltet, er om kvinners arbeidstid lå på landsgjennomsnittet. Det er altså ikke tilstrekkelig at andelen yrkesaktive kvinner økes markert, eller om alle som ønsker det kan få heltidsstillinger, slik regionplanen foreskriver. Hovedutfordringen for Agder er ikke den noe mindre andelen yrkesaktive kvinner, men at kvinners arbeidstid er markant lavere enn for kvinner andre steder i landet. Både ønsket og uønsket deltid blant agderkvinner representerer utfordringer i et likestillings- og levekårs-perspektiv. Vi vet at kvinner med lave inntekter har vesentlig forhøyet risiko for å bli uførepensjonister (Dahl 2005, Fevang og Røed 2006). Deltidsarbeid – ønsket eller uønsket - bidrar til lave

inntekter, og innebærer dermed økt risiko for uførhet. Utstrakt deltidsarbeid bidrar også til at mange kvinner i regionen ikke opparbeider seg fulle trygderettigheter. Også dette bidrar negativt i forhold til kvinners levekår. En relativt høy skilsmissefrekvens gjør mangel på en sterk og stabil tilknytning til arbeidslivet ytterligere risikabelt.

Kvinnens arbeidstilknytning er videre ikke kun viktig for å trygge kvinners velferd, men også for å sikre barn gode levekår. Arbeidstilknytning for mor er med på å trygge barns levekår (Rønning 2001). Heltidsarbeid før man blir enslig forsørger påvirker også evnen til selvforsørgelse positivt (Kjeldstad 1998). Det er også grunn til å trekke frem likestillingens selvstendige effekter for helse og livskvalitet – for både kvinner og menn. Kvinners hovedansvar for omsorgsarbeid i familien og menns hovedansvar for forsørgelsen av familien har hver sine helsemessige omkostninger for menn og kvinner (Lilleaas 2003 og 2006, Magnussen (under publisering)). Vi vet videre at økt likestilling i form av mer likedeling av ansvar og oppgaver mellom kvinner og menn øker livskvaliteten for begge parter, men spesielt for menn (Gullvåg Holter, Svare og Egeland 2007). I et likestillingsperspektiv har deltidsarbeid videre andre negative virkninger enn de som veldig konkret kan knyttes til levekår. Falkum m. fl. (2009) viser at deltidsansatte har mindre informasjon om, og mindre innflytelse over, faktorer som har relevans for egen arbeidssituasjon. Kvinners utstrakte deltidsarbeid påvirker dermed deres innflytelse i arbeidslivet negativt.

Fra et likestillingsperspektiv er det også nødvendig å stille spørsmål ved rammene rundt kvinners "ønskede"/"frivillige" deltidsarbeid. Skjev fordelingen av husarbeid og normer om at "gode mødre" tilpasser arbeidstiden sin etter "familiens behov", mens det samme kravet ikke ligger på fedre, er bare noen av de ulikestilte betingelsene som spiller inn på kvinners deltidsstilpassning til arbeidslivet, og som forteller oss at kvinners valg tas i en lite likestilt hverdag (Magnussen, Mydland og Kvåle 2005). Moland (2009) viser hvordan 45 prosent av deltidsansatte i hans undersøkelse begrunner deltidsarbeid med familieforpliktelser, og hvordan denne gruppen består nesten utelukkende av kvinner. Om deltidsarbeid anses som et gode, kan man dessuten stille spørsmål ved menns reelle muligheter til å benytte seg av dette godet. At kvinner jobber mer kan gi menn mulighet til å jobbe mindre og

I et likestillings- og levekårsperspektiv bør fokus rettes bort fra kvinners "frivillige deltidsarbeid" og over på fedres muligheter for å jobbe redusert og ta permisjon.

få mer tid til omsorg for barn.

7.2 LIKESTILLINGS- OG LEVEKÅRSFOKUS FREMMER

Samfunnsaktører på Sørlandet bør ha som mål at flere kvinner har lengre arbeidstid og færre lange avbrekk fra arbeidslivet enn det som er tilfelle i dag. I et likestillings- og levekårs-perspektiv bør fokus rettes bort fra kvinners "frivillige deltidsarbeid" og over på fedres muligheter for å jobbe redusert og ta permisjon, og på utvikling av et familievennlig arbeidsliv mer generelt. Småbarnsfedre er den gruppen i Norge som jobber mest overtid, noe som er bekymringsfullt i et likestillingsperspektiv, både helsemessig og ut fra at vi vet at økt tid med barna øker menns livskvalitet (Gullvåg Holter, Svare og Egeland 2007). Et samfunn hvor menn og kvinner deler byrder, goder og risikoer på ulike samfunnsarenaer mer likt, er naturlig nok et mer likestilt samfunn og med høy sannsynlighet også et samfunn med bedre levekår.

Fokus på utdanning og yrkesvalg står helt sentralt dersom en ønsker å legge til rette for økt yrkesaktivitet blant kvinner på Agder. Vi vet at høyt utdannede kvinner har lengre arbeidstid og kortere avbrekk fra jobb (Kitterød 2005), og at deltidsarbeid er en mer stabil tilpasning til arbeidslivet blant kvinner med lav utdanning (Raaum 2001). Vi vet også at kvinner i mannsdominerte yrker jobber relativt mer enn andre kvinner (Skjeie og Teigen 2003). Dette forteller oss at arbeid for å få økt kjønnsbalanse i ulike sektorer av arbeidslivet er viktig i et likestillingsperspektiv. Et arbeidsliv og en velferdsstat som fremmer både mødres og fedres muligheter til å finne en god balanse mellom arbeid og familie er også helt sentralt for å få økt likestilling i alle deler av samfunnet.

LITTERATURLISTE

- Abrahamsen, B. og H. Høst (2005). *Deltid rekrutterer til pleieyrkene*. SPS-kronikk nr. 2-2005. Oslo: Senter for profesjonsstudier.
- Abrahamsen, B. (2008). *Hvorfor jobber sykepleiere og hjelpepleiere deltid?* I: Søkelys på arbeidsmarkedet, årgang 15, nr. 2.
- Bragstad, T. (2009). *Tidsbegrenset uførestønad – evaluering fire år etter*. NAV-rapport 3/2009. Arbeids- og velferdsdirektoratet. Seksjon for statistikk og utredning.
- Dahl, G. (2005). *Uførepensjonisters bakgrunn*. Notater nr. 16, 2005. Statistisk sentralbyrå.
- Ellingsen, D. og U.B. Lilleaas (2010). *Det gode liv på Sørlandet og tradisjonelle kjønnsroller*. Skriftserien nr. 153e. Universitetet i Agder.
- Ellingsen, D., M. Jeppesen, H. Røed og N. Jentoft (2009). *Levekår i Vest-Agder. Levekårsutfordringer i fylket og i landsdelen*. FoU-rapport nr. 1/2009. Agderforskning.
- Falkum, E., I. M. Hagen og S. C. Trygstad (2009). *Bedriftsdemokratiets tilstand. Medbestemmelse, medvirkning og innflytelse i 2009*. Fafo-rapport 2009:35.
- Fevang, E. og K. Røed (2006). *Veien til uføretrygd i Norge*. Rapport 10/2006. Stiftelsen Frischsenteret for samfunnsøkonomisk forskning.
- Fløtten, T. med flere (2011). *Innmeldt, utmeldt eller påmeldt? Et annet bilde av utenforskap i Norge*. Fafo-rapport 2011:13.
- Halvorsen, A. og M.L. Magnussen (2001). *Likestillingen på Agder*. Prosjektrapport nr. 45/2001. Agderforskning.
- Hirsch, A. Aa. og M. Lillegård (2009). *Hvordan måle likestilling mellom kvinner og menn i kommunene? Revidering av indeks for kjønnslikestilling – bakgrunn, endringer og metode*. Notater, 65/2009. Statistisk sentralbyrå.
- Gullvåg Holter, Ø., H. Svare og C. Egeland. (2007). *Likestilling og livskvalitet 2007*. Nordisk institutt for kvinne- og kjønnsforskning (NIKK) og Arbeidsforskningsinstituttet (AFI).
- Kitterød, R. H. (2004). *Ulikhet i familiers tid til yrkesarbeid*. Søkelys på arbeidsmarkedet, 21 (2): 205-216.
- Kitterød, R. H. (2005). *Han jobber, hun jobber, de jobber. Arbeidstid blant par av foreldre*. Rapporter 2005/10. Oslo: Statistisk sentralbyrå.
- Kjeldstad, R. (1998). *Enslige forsørgere: Forsørgelse og levekår før og etter overgang til en ny livsfase*. Sosiale og økonomiske studier 100. Statistisk sentralbyrå.
- Kjeldstad, R. og J.E. Kristiansen (2001). *Constructing a regional gender equality index: Reflections on a first experience with Norwegian data*. I: Statistical Journal of the United Nations ECE 18.
- Kjeldstad, R. (2006). *Hvorfor deltid?* Tidsskrift for samfunnsforskning, nr. 2/2006.
- Lilleaas, U.B. (2003) *Fra en kropp i ustand til kroppen i det moderne*. Rapport 2:2003. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi. Universitetet i Oslo.
- Lilleaas, U.B. (2006). *Familievaner og likestilling i moderne parforhold*. I: A. Roness og S. Matthiesen (red.): I klem eller balanse? Om arbeid, stress og familieliv. Fagbokforlaget.
- Magnussen, M.L., T. Mydland og G. Kvåle (2005). *Arbeid ute og hjemme: Sørlandske mødres valg og vurderinger. Rapport fra prosjektet Likestilling og arbeidsliv på Agder*. FoU-rapport nr. 5/2005. Agderforskning.
- Magnussen, M.L. (under publisering). *Forsørgelse og helse i menns hverdagsliv*. Ph.D.-prosjekt.
- Magnussen, M.L. og P. Repstad (under publisering). *Artikkel om religiøsitet og likestillingsholdninger i Vest-Agder*.

Moland, L.E. (2009). *Ønsket og uønsket deltid – konsekvenser for arbeidstaker, arbeidsgiver og tjenestetilbud. Liv og arbeid – Delrapport 5. Fafo-rapport 2009:15.*

NAV

Raaum, N. C. (2001). *Norske likestillingsparadokser? I: N. Berven og P. Selle (red.): Svekket kvinnemakt? De frivillige organisasjonene og velferdsstaten. Makt- og demokratiutredningen 1998-2003.* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Rønning, E. (2001). *Barns levekår før og nå. Samfunnsspeilet nr. 4/2001.* Statistisk sentralbyrå.

Skjeie, H. og M. Teigen (2003). *Menn imellom. Makt og demokratiutredningen 1998-2003.* Oslo: Gyldendal Akademisk.

Teigen, M. (2006). *Det kjønnsdelte arbeidslivet. En kunnskapsoversikt.* ISF-rapport 2006:002. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.

**VEDLEGG 1 - PROSENTANDEL STYRERE
OG PEDAGOGISKE LEDERE MED GODKJENT
FØRSKOLELÆRERUTDANNING**

Prosentandel styrere og pedagogiske ledere med godkjent førskolelærerutdanning

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
0901 Risør	90,9	85,7	81,5	95,8	100	96,3	69,2	96,6	91,2	86,5	89,7
0904 Grimstad	:	98,3	100	98,5	97,3	98,9	99	97,4	88,9	95,7	91,3
0906 Arendal	99,2	96	99,2	100	98,1	99,3	96,2	92,6	92,1	90,5	97,5
0911 Gjerstad	100	120	100	100	100	100	100	100	100	100	93,8
0912 Vegårshei	:	100	100	83,3	100	100	100	100	92,9	93,3	100
0914 Tvedestrand	:	100	100	100	100	100	96,7	89,7	100	97,1	97,1
0919 Froland	:	76,5	85,7	88,2	73,7	78,3	76,9	78,6	88,9	84,6	96,7
0926 Lillesand	100	100	100	100	96,6	97	97	97,3	91,1	85,7	94,4
0928 Birkenes	:	100	100	90,9	100	93,3	100	95,8	84	84,6	71
0929 Åmli	:	90,9	100	100	77,8	100	100	88,9	80	66,7	77,8
0935 Iveland	100	100	100	100	100	100	83,3	85,7	55,6	88,9	86,7
0937 Evje og Hornnes	100	87,5	88,9	100	90	76,9	91,7	100	82,4	94,4	94,4
0938 Bygland	100	100	100	100	87,5	175	87,5	100	88,9	87,5	75
0940 Valle	66,7	50	100	100	100	85,7	100	100	100	100	100
0941 Bykle	66,7	100	83,3	100	100	100	85,7	100	91,7	100	100
1001 Kristiansand	98,5	97,2	99	98,8	90,2	94,2	93,6	89,5	95,7	92,9	94,6
1002 Mandal	100	97,8	93,8	100	98,1	100	98,5	97,2	97,7	96,9	96,8
1003 Farsund	:	95,7	100	96,4	100	94,9	92,5	86,7	81	91,7	95,8
1004 Flekkefjord	:	100	100	100	96,8	97,6	85,7	88,6	84,1	71,1	76,9
1014 Vennesla	100	96,6	100	100	97,6	98	96,1	87,9	90,1	96,1	95,1
1017 Songdalen	81,2	86,7	95,2	78,9	94,1	95,5	96,8	73,5	94,3	100	100
1018 Søgne	95,2	83,3	100	90	79,4	78,6	81,4	75	83,6	85	88,9
1021 Marnardal	85,7	100	63,6	100	100	100	100	100	100	92,9	100
1026 Åseral	100	100	100	100	100	100	100	100	100	57,1	100
1027 Audnedal	100	100	100	87,5	100	100	90,9	100	50	100	100
1029 Lindesnes	81,2	100	100	100	80	50	70	95,8	92	87	88,5
1032 Lyngdal	:	94,4	94,7	95,5	95	90,5	95,8	92	84,4	78,1	86
1034 Hægebostad	60	80	100	100	100	100	100	75	87,5	100	77,8
1037 Kvinesdal	93,3	87,5	94,1	88,9	88,9	89,5	89,5	87,5	100	84	74,1
1046 Sirdal	100	100	75	77,8	66,7	88,9	77,8	77,8	58,3	22,2	77,8
KA10 Gj.snitt Vest-Agder	96,5	96	97,3	97	91,6	93,3	92,6	88,7	92,2	91,6	92,7
AK Gj.snitt alle kommuner	:	88,5	88,1	91,3	89,4	89,2	86,9	83,1	83,8	83,6	84,7

En generell kompensasjonsordning for merverdiavgift innført fra 1.1.2004 kan føre til brudd i tidsserien fra 2003 til 2004 i ulike regnskapsbegreper. Ordningen vil kunne innebære reduksjon i netto driftsutgifter totalt, netto driftsutgifter på funksjon/tjenesteområde, korrigerede brutto driftsutgifter totalt, driftsutgifter på funksjon/tjenesteområde eller økning i brutto driftsinntekter på funksjon/tjenesteområde. For nærmere forklaring henvises til Faglig veiledning kapitlene 2B - 2E.

Fra og med 2008 utgår stillingskategorien "styrerassistenter" fra skjemaet "Årsmelding for barnehager per 15.12". Ressurser til det som tidligere var "styrerassistent" inngår f.o.m 2008 i stillingskategorien "styrer".

KILDE SSB

**VEDLEGG 2 - PROSENTANDEL ANSATTE MENN TIL BASIS-
VIRKSOMHET I BARNEHAGENE**

Andel ansatte menn til basisvirksomhet i barnehagene											
	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
0901 Risør	:	:	:	:	:	1,3	3	1,2	1,1	2,2	3,4
0904 Grimstad	:	:	:	:	6,6	7,2	6,8	7,1	7,8	9,4	10,9
0906 Arendal	:	:	:	:	6,7	6,1	5,9	7,5	7,2	7,3	6,7
0911 Gjerstad	:	:	:	:	0	0	0	:	:	3,6	3,4
0912 Vegårshei	:	:	:	:	4,3	2,9	4,2	3,3	5,9	5,9	9,1
0914 Tvedestrand	:	:	:	:	:	1,7	3	2,7	2,4	1,2	1,1
0919 Froland	:	:	:	:	2,2	3,8	3,2	2,9	4,6	4	4,9
0926 Lillesand	:	:	:	:	2,5	2,2	4,7	6,1	7,3	9	8,7
0928 Birkenes	:	:	:	:	:	:	0	3,1	5,6	3,7	5,2
0929 Åmli	:	:	:	:	5	:	0	:	:	:	:
0935 Iveland	:	:	:	:	:	:	6,2	5,3	4,5	9,1	3,2
0937 Evje og Hornnes	:	:	:	:	:	2,7	2,9	4,8	4,8	6,5	4
0938 Bygland	:	:	:	:	5	11,1	4,8	8,7	5,6	5	10
0940 Valle	:	:	:	:	:	:	0	:	:	:	:
0941 Bykle	:	:	:	:	5,9	44,4	6,2	6,2	3,8	9,1	10,5
1001 Kristiansand	:	:	:	:	6,6	6,5	7,8	7,4	6,8	9,1	9,7
1002 Mandal	:	:	:	:	7,7	10,2	9,7	8,9	10,8	12,3	9,5
1003 Farsund	:	:	:	:	9,4	9,5	7,3	6,8	4,9	6,9	7,6
1004 Flekkefjord	:	:	:	:	4,1	3,3	4,1	3,9	2,8	4,4	3,9
1014 Vennesla	:	:	:	:	1,9	2,3	3,7	3,9	5,8	8,6	7,8
1017 Songdalen	:	:	:	:	2,1	2	3,1	4,1	2,6	2,4	5,3
1018 Søgne	:	:	:	:	9,2	5,1	8,3	9,1	8	10,7	8,5
1021 Marnardal	:	:	:	:	:	4	3,6	7,4	5,9	6,5	2,9
1026 Åseral	:	:	:	:	:	:	0	:	6,7	10	:
1027 Audnedal	:	:	:	:	:	:	0	:	:	:	0
1029 Lindesnes	:	:	:	:	2,3	0	1,7	3,1	2,9	2,9	1,3
1032 Lyngdal	:	:	:	:	5,7	4,3	5,5	1,2	1,1	3,1	3,7
1034 Hægebostad	:	:	:	:	:	:	0	4,8	4,2	0	4,3
1037 Kvinesdal	:	:	:	:	2,1	2	1,8	7,8	4,5	4,6	4
1046 Sirdal	:	:	:	:	4,2	4	0	:	:	:	:
KA10 Gj.snitt Vest-Agder	:	:	:	:	6,1	5,8	6,5	6,7	6,2	8,3	7,9
AK Gj.snitt alle kommuner	:	:	:	:	6,2	7	6,9	7,5	7,6	8,1	8,5

En generell kompensasjonsordning for merverdiavgift innført fra 1.1.2004 kan føre til brudd i tidsserien fra 2003 til 2004 i ulike regnskapsbegreper. Ordningen vil kunne innebære reduksjon i netto driftsutgifter totalt, netto driftsutgifter på funksjon/tjenesteområde, korrigerte brutto driftsutgifter totalt, driftsutgifter på funksjon/tjenesteområde eller økning i brutto driftsinntekter på

funksjon/tjenesteområde. For nærmere forklaring henvises til Faglig veiledning kapitlene 2B - 2E.

KILDE SSB

VEDLEGG 3 – TABELLGRUNNLAG FOR FIGURER

Figur 1 - Plassering på SSBs likestillingsindeks

	2009	2010
Høy grad av likestilling	1	1
Middels høy grad av likestilling	3	4
Middels lav grad av likestilling	8	5
Lav grad av likestilling	18	20

Figur 3 - Kjønnbalanse i kommunestyrene

	2010	
Høy grad av likestilling	3	
Middels høy grad av likestilling	11	
Middels lav grad av likestilling	6	
Lav grad av likestilling	10	

Figur 5 - Deltakelse i arbeidsstyrken

	2009	2010
Høy grad av likestilling	4	6
Middels høy grad av likestilling	4	2
Middels lav grad av likestilling	5	8
Lav grad av likestilling	17	14

Figur 7 - Andel sysselsatte i deltid

	2009	2010
Høy grad av likestilling	2	1
Middels høy grad av likestilling	6	5
Middels lav grad av likestilling	8	7
Lav grad av likestilling	14	17

Figur 9 - Kjønnbalanse i næringsstruktur

	2009	2010
Høy grad av likestilling	5	5
Middels høy grad av likestilling	8	6
Middels lav grad av likestilling	7	9
Lav grad av likestilling	10	10

Figur 11 - Kjønnbalanse i privat sektor

	2009	2010
Høy grad av likestilling	5	6
Middels høy grad av likestilling	8	9
Middels lav grad av likestilling	8	5
Lav grad av likestilling	9	10

Figur 13 - Kjønnbalanse i utdanningsvalg

	2009	2010
Høy grad av likestilling	7	8
Middels høy grad av likestilling	7	6
Middels lav grad av likestilling	7	8
Lav grad av likestilling	9	8

Figur 2 - Barn i barnehage

	2009	2010
Høy grad av likestilling	5	2
Middels høy grad av likestilling	3	6
Middels lav grad av likestilling	7	7
Lav grad av likestilling	15	15

Figur 4 - Utdanningsnivå

	2009	2010
Høy grad av likestilling	9	9
Middels høy grad av likestilling	7	6
Middels lav grad av likestilling	6	8
Lav grad av likestilling	8	7

Figur 6 - Gjennomsnittlig bruttoinntekt

	2009	2010
Høy grad av likestilling	1	0
Middels høy grad av likestilling	2	2
Middels lav grad av likestilling	4	5
Lav grad av likestilling	23	23

Figur 8 - Fedrekvote

	2009	2010
Høy grad av likestilling	3	2
Middels høy grad av likestilling	9	10
Middels lav grad av likestilling	7	4
Lav grad av likestilling	13	14

Figur 10 - Kjønnbalanse i offentlig forvaltning

	2009	2010
Høy grad av likestilling	5	6
Middels høy grad av likestilling	10	11
Middels lav grad av likestilling	4	4
Lav grad av likestilling	11	9

Figur 12 - Kvinner og menn i lederyrker

	2009	2010
Høy grad av likestilling	3	4
Middels høy grad av likestilling	6	3
Middels lav grad av likestilling	6	7
Lav grad av likestilling	15	16

